

IRENA SMETONIENĖ
BRIGITA DAMBRAUSKAITĖ

Vilniaus universitetas

JONO JABLONSKIO PĖDOMIS: LINKSNIŲ KLAIDOS IR TAISYMO MOTYVAI

ESMINIAI ŽODŽIAI: vardininkas, kilmininkas, naudininkas, galininkas, įnagininkas, vietininkas, norminimas.

ĮVADINĖS PASTABOS

Apie linksnių vartoseną, reikšmes ir klaidas rašyta nemažai. XIX a. pabaigoje pradėta intensyviai norminti bendrinę lietuvių kalbą, jos raidai svarbūs jau *Varpe* spausdinti kalbos straipsniai. Neabejotina, kad nuo Jono Jablonskio bendrinės lietuvių kalbos normų sistemimas ir įtvirtinimas tapo nuoseklus. XX a. pradžioje didelę įtaką norminimui darė *Gimtosios kalbos* kalbininkai Pranas Skardžius, Antanas Salys, Petras Jonikas, Jurgis Talmantas, vėliau Juozas Balčikonis, Leonardas Dambriūnas (Dambrauskas). Nuo XX a. vidurio norminamoji veikla tapo kolektyvinė, organizuotesnė. Įvairiuose laikraščiuose ir žurnaluose periodiškai pradėti skelbti straipsniai praktiniams kalbos reikalams aptarti, imta polemizuoti. Tuose straipsniuose dažniausiai nagrinėjami pavieniai įvairių linksnių vartojimo atvejai ir klaidos, susijusios su to meto vartoseną ir aktualijomis.

Šiame straipsnyje apžvelgiama linksnių klaidų taisymo pradžia, tarpukario kalbininkų pastangos norminti linksnių vartoseną, J. Jablonskio ir *Gimtosios kalbos* kalbininkų taisymų motyvacija, kai kurie vėlesni atgarsiai. Kaip svarbiausias pasirinktas J. Jablonskio darbas *Linksniai ir prielinksniai*, išleis-

tas 1928 metais, nes jame sistemai ir nuosekliai aprašytos linksnių reikšmės, suformuluoti linksnių vartojimo principai, pateikta pavyzdžių, nurodyti klaidingi atvejai. Peržvelgti ir į tyrimą taip pat įtraukti leidiniai, kuriuose nemažai straipsnių kalbos vartojimo klausimais paskelbė J. Jablonskis (*Varpas, Viltis, Švietimo darbas, Santara, Lietuva, Lietuvis, Kalba*, aktualūs kalbos skyreliai *Lietuvos žinių* ir *Lietuvos aido* laikraščiuose), vertingi kitų periodinių leidinių straipsniai (minėtinas *Vairas, Rytas, Pradai ir žygiai, Aidas, Draugija, Panevėžio balsas* ir kt.). Duomenys taip pat rinkti iš kalbos praktikos leidinių. Pirmiausia minėtinas tarpukario *Gimtosios kalbos* kalbininkų – P. Skardžiaus, A. Salio, L. Dambrausko – parengtas *Kalbos patarėjai*, išleistas 1939 metais.

VARDININKAS

Daugiausia vardininko klaidų pastebėta vartojant šį linksnį vietoj dalies kilmininko, kreipiantis vardininku į asmenis, jų grupes, gyvūnus, daiktus ar reiškinius, klystama dėl svyruojančios vardininko ir galininko vartosenos, vardininko būviui reikšti, vardo vardininko ir vardo kilmininko vartojimo.

Vardininkas į dalies kilmininką taisytas jau J. Jablonskio: *Varėnos miestelyje, be žydy, gyvena ir lietuviai (=lietuvių)* (Jablonskis 1911a: 1); *ne vienam atsirado netikėti draugai (=netikėtų draugų)*¹ (Jablonskis 1912a: 1–2); *jie viešėjo įstaigose, kuriose buvo sergantys žydai (=sergančių žydy)* (Jablonskis 1914: 4); *ant žemės pasitaiko sūrūs šaltiniai (=žemėje pasitaiko sūrių šaltinių)* (Jablonskis 1920: 26); *jau ir miškai egliniai, kedriniai ir beržiniai (=eglynų, kedrynų ir beržynų) pasitaiko* (Jablonskis 1926a: 2); *nė sapne nemaniau, kad tokie dalykai (=tokių dalykų) galėtų būti* (Jablonskis 1926d: 159); *yra žmonės (=žmonių) su mažesnėmis ar didesnėmis ydomis* (Jablonskis 1926b: 50).

Dalies kilmininką J. Jablonskis siūlė ir tada, kai vardininkas reiškia abstrakčias sąvokas, medžiagą: *dabar jau yra viltis (=vilties), kad ligonis išgis* (Jablonskis 1911a: 1); *vėl daryk taip, kad tau iš to būtų nauda (=naudos)* (Jablonskis 1925a: 1212); *vandenilis yra visokių kūnų sąstate (=vandenilio yra visokiuose kūnuose, visokių kūnų sudėtyje)* (Jablonskis 1920: 26); *molis esti visokios spalvos: baltos, geltonos (=molio yra, esti visokio)* (Jablonskis 1920: 25).

¹ Cituojami pavyzdžiai rašomi laikantis dabartinių rašybos taisyklių; kai kurie pavyzdžiai straipsnio autorių sutrumpinti. *Red. pastaba.*

Straipsnių paskelbimo metai (1911, 1912, 1914, 1920, 1925, 1926) rodo J. Jablonskio taisyčių nuoseklumą. Jis yra rašęs, kad kai kuriuos pasakymus būtų galima ir „viena kita žmonių kalbos tarme pateisinti“ (Jablonskis 1911: 2), tačiau siūlė tokių vardininkų vengti. Sakinių, kuriuose kalbininkas teikia ir vardininką, ir kilmininką, yra gerokai mažiau: *auksas, sidabras ir dabar pasilaito gryname pavidale (=aukso, sidabro ir dabar pasitaiko gryno pavidalo)* (bet *kalnų auksas, žemės auksas gali būti ir gryno pavidalo*) (Jablonskis 1920: 26). Vieno straipsnio pabaigoje J. Jablonskis prisipažįsta, kad taisydamas beveik niekur nesiteisina, neaiškina klaidų taisyimo („sunku buvo ir vietos rasti visokiems kalbos aiškinimams“) (Jablonskis 1925a: 1217). Vienas svarbiausių taisyimo kriterijų – gyvoji žmonių kalba ir gramatikose užfiksuotos kalbos normos. Kalbininkas yra pabrėžęs, kad taisyklingai vartoti kalbą labiausiai padėtų pačių žmonių domėjimasis tarmėmis, tautosaka, reikėtų „naudoties vieno-kito kalbininko nurodymais ir bent vienu kalbos vadovėliu (kalbos sintakse)“ (Jablonskis 1911a: 3)². Remdamasis dalies kilmininko taisykle vardininką taisė ir Pranas Meškauskas: *pasklido apylinkėj gandai (=gandų)* (Meškauskas 1931: 61); iš *Amerikos atėjo žinios, kad bankrutavo dar 4 bankai (=žinių; pvz., pasklido kalbų)* (Meškauskas 1932: 67).

Daug svarstyta ir diskutuota dėl **kreipinio vardininko**, ypač dėl kreipinio priedėlio *ponas* vartosenos. P. Skardžius vardininką kreipinio priedėliui reikšti teikė dėl vartojimo tradicijos. Jo nuomone, šalia *pone mokytojau* gali

² Griežtas atsakas į J. Jablonskio taisyčius išspausdintas 1912 m. *Draugijos* leidinyje. Adomas Jakštas (pasirašęs Druskiumi) piktai kritikavo kalbininką dėl daugybės nebūtinų taisyčių, per didelio pasitikėjimo, nuomonės griežtumo ir nutarimų absoliutumo („Rygiškių Jonas neprileidžia jokių abejojimų, jis kerta kaip su kirviu“) (Jakštas 1912: 285). Pasak A. Jakšto, J. Jablonskis tvirtina, kad reikia rašyti *dabar yra vilties, kad ligonis išgis; valgyk, kad yra noro; buvo progos su juo pasikalbėti; ar jis turi proto* ir kt., o sakiniai *dabar yra viltis; valgyk, kad yra noras; buvo proga su juo pasikalbėti; ar jis turi protą* ir kt. esą klaidingi. A. Jakšto manymu, abu variantai geri, tik skiriasi prasmė, ir siūloma J. Jablonskiui taip griežtai nesiremti žmonių kalba.

J. Jablonskis 1912 m. *Viltyje* yra parašęs ironišką straipsnį, kuriuo kreipėsi į A. Jakštą ir bandė nuosekliai atremti visas jo pastabas. Teigė, kad A. Jakštas neatkreipęs dėmesio į pastabas, kuriose sakoma, kad jis, J. Jablonskis, nė nemėginęs surašyti visų pataisymų, nes tam reikia išmanyti visas tarmes. J. Jablonskis bando pasiteisinti, argumentuotai pagrįsti ir tam tikrus linksnių vartojimo atvejus. Nesutinka dėl sakinių *dabar yra viltis; būsių ir žmonės* taisyimo. Motyvacija aiški: jo nuomone, dalies kilmininkas šiuose sakiniuose, šiuo pavartojimo atveju tinka geriausiai, tačiau pabrėžia, kad galimas ir vardininkas, jei kalbama apskritai apie viltį, visus žmones (Jablonskis 1912d: 2).

būti sakoma ir *ponas mokytojau*, bet geriau sakyti *Visagalis Dieve*, nes *visagalis* visų pirma yra būdvardis (plg. *gerasis tėve*) (Skardžius 1998: 514)³.

J. Jablonskis **objekto vardininką** teikė kaip norminį. Taisydamas sakinį galininką jis keitė vardininku: *girtą vyrą* (= *girtas vyras*) *matyti bjauru* (Jablonskis 1912b: 2)⁴; *saldinius* (= *saldiniai*) *jų perkama ten, kur gražiau*

³ Vėliau dėl kreipinio formos vyko daug diskusijų, pavyzdžiui, Vytautas Ambrazas įprastesne forma laiko vardininką: kreipiantis žodžiu *ponas* įprastesnė forma yra vardininkas (*ponas direktoriai*), nors pasakomas ir šauksmininkas (*pone direktoriai*). Pasak kalbininko, vardininkas čia įsigalėjo, matyt, todėl, kad mandagumo priedėliu einantis žodis turi būdvardžiui būdingą poziciją (Ambrazas 1990: 11). Taigi abi formos šiuo atveju esančios taisyklingos. Jonas Šukys pritaria, kad abi formos galimos, tačiau vardininko reikėtų vengti (Šukys 1995: 13). Gramatikoje sakoma, kad oficialusis mandagumo kreipinys retkarčiais šnekamojoje kalboje reiškiamas daiktavardžio *ponas* vienaskaitos vardininku, kitais atvejais vardininkas yra neiteiktinas ir laikomas klaida. Antanas Rasimavičius taip pat mano, kad prieš kreipinį einantis priedėlis paprastai derinamas su kreipiniu, tačiau daiktavardžio *ponas* vardininkas – ne klaida. *Kalbos praktikos patarimuose* (1976) daiktavardžių *ponas*, *draugas* vardininko ir šauksmininko formos teikiamos kaip lygiavertės, o visais kitais atvejais vardininkas kreipiniui reikšti nevartotinas. *Kalbos patarimuose* (2009) *ponas* laikomas šalutiniu normos variantu, tinkamesniu laisviesiems stiliams.

⁴ 1912 m. *Vilties* trečiame numeryje prasidėjo polemika tarp Emšos (rašytojo Marcelino Šikšnio) ir J. Jablonskio. Išspausdintas Emšos straipsnis dėl J. Jablonskio taisyčių ir paties J. Jablonskio atsakymas. Kritikuodamas kalbininko taisyčius Emša rėmėsi susiklosčiusiomis tradicijomis. Vietoj J. Jablonskio teikto galininko siūlo vardininką: *jie kūną jau subrendę, jau ir protą bręsta* (= *jų kūnas jau subrendęs, jau ir protas bręsta*) (Jablonskis 1912c: 1). Emša pateikia analogiškų pavyzdžių („juk sako *rugiai subrendę, vasarojus bręsta*, bet ne *vasarojų, rugius bręsta*“) (Jablonskis, ten pat) ir sako, kad remdamasis šnekamąja kalba taip sakyti pataria J. Jablonskis. Emša abejoja, ar tikrai taip žmonės kalba, kritikuoja kalbininką, kad jis žmonių kalba per daug pasitiki („man rodos, kad daug formų žmonės vartoja netaisyklingai, ne pagal gramatikos ir logikos reikalavimus“) (Jablonskis 1912c: 1).

J. Jablonskis pritaria, kad vardininkas šiame sakinyje gali būti vartojamas, tačiau ir savo pataisytą sakinį gina remdamasis kitais kalbos pavyzdžiais: *jis kojas šla; kojas pavargau; jis sprandą nutrūko; kad tu galvą nutrūktum; katinukas kojeles išlūžo; ar jau apšilai rankas; rankas kojas pailsau* (Jablonskis 1912c: 2). Teigia, kad Emšos pasiūlytas pavyzdys *rugius bręsta* nieko neįrodo. Čia, pasak J. Jablonskio, turime nusakymo arba nusakomosios dalies galininką. J. Jablonskis yra teisus ir tokį sakinį: *jie kūniškai jau subrendę, jau ir protiš-kai bręsta*, tad pačiame pirmame straipsnyje jis šiuos prieveiksnius pakeitė galininko linksniu, vadinasi, šiuo atveju sutikdamas, kad abu variantai taisyklingi, pasirinko sau priimtesnį – galininką.

Panašiai J. Jablonskis vardininką keitė galininku 1926 m. *Lietuvos* žurnale taisydamas Motiejaus Gustaičio parašytą Petro Kriaučiūno *Monografiją: jose mokyns... jautėsi atgimęs protėvių dvasia* (*protėvių dvasią atgimęs*); *ir visi grįžta sustiprėję tautos dvasia* (= *sustiprėję tautos dvasią*) (Jablonskis 1926c: 8). Taisyimo motyvacija nepateikiama. Jono Palionio nuomone, J. Jablonskis galininko reikalingumą teisinio tokiais konkrečios reikšmės, bet tolimos prasmės liaudiniai posakiais, kaip „nušalęs *rankas*, pavargęs *kojas*, *galvą* nuvargęs, *veidą* nušvitęs“.

padaryta (Jablonskis 1914: 4); *prisieis badą kęsti* (= *teks badas kęsti*) (Jablonskis 1917: 2). Panašiai taisė Jonas Murka: *jaunam mat berneliui reik protą* (= *protas*) *plėtot, kad vėliau išaugus naudingų pastot* („suvestinis veiksnys šalia bendraties vardininko reikalingas“) (Murka 1917: 14–15). *Gimtojoje kalboje* teikiamos abi formos: *reikia turėti tą veikalą, reikia turėti tas veikalas* (Talmantas 1933: 40). *Kalbos patarėjyje* abu variantai (*reikia darbas dirbti ir reikia darbą dirbti*) teikiami kaip lygiaverčiai, nurodomas svarbus argumentas: galininkas plačiau vartojamas vakarų aukštaičių bei žemaičių tarmėse ir todėl teiktinesnis bendrinei kalbai (Kalbos patarėjas 1939: 105). P. Skardžius, nors ir rašė, kad sakiniai *šulinys kasti nelengva* ir *šulinį kasti nelengva* yra lygiaverčiai (Skardžius 1998: 177), dar kartą pabrėžė mintį, kad vardininkas plačiai vartojamas rytų tarmėse, tačiau žemaičiai vietoj vardininko sako galininką. Istorija ir dabartinė vartosena rodo, kad vardininkas nebėra gajus, todėl norminė forma galėtų būti galininkas (Skardžius 1998: 688).

J. Jablonskis, remdamasis gyvąja kalba (*man šonus skauda, rankas gelia*), raštuose randamą vardininką su veiksmožodžiu *sopėti, skaudėti* taisė į galininką: *skaudėjo visi raumenys, visi kaulai* (= *raumenis, kaulus*) (Jablonskis 1925b: 186); *suskaudo rudžiui širdis* (= *širdį*) (Jablonskis 1926b: 50); o štai su veiksmožodžiais *pavargti, suktis* kalbininkas palieka vardininką ir keičia visą konstrukciją: *jis galvą pavargo* (= *jo galva pavargo*) (Jablonskis 1927: 2, 4).

Visada daug klausimų kėlė **vardininko** ir **įnagininko** vartosena. Ne kartą savo straipsniuose J. Jablonskis daiktavardinį būvio vardininką yra keitęs įnagininku: *kun. Justinas buvo Petrapilio Kunigų Akademijos profesorius* (= *profesoriumi*) *ir ekonomas* (= *ekonomu*), *o paskui – Žemaičių Kunigų Seminarijos inspektorius* (= *inspektoriumi*), *galop jos rektorius* (= *rektoriumi*); *Varnių seminarijos rektorius tuo metu buvo Motiejus Valančius* (= *rektoriumi*); *ir tapo jis katalikų šeimynų židinys* (= *židiniu*) (Jablonskis 1926g: 404)⁵. Įnagi-

Emša kritikavo J. Jablonskio taisymsus ir dėl pasikeitusios sakinio prasmės. Čia J. Jablonskis pateikė kitų kalbų pavyzdžių (lenkų, prancūzų, vokiečių) ir remdamasis jais pabrėžė konteksto svarbą. Akivaizdu, kad J. Jablonskis bandė taisyti sistemiškai, stengėsi įtvirtinti sistemą, sukurti bendrąsias taisykles.

⁵ A. Jakštas *Dragijos* leidinyje išspausdintame straipsnyje piktai kritikuoja J. Jablonskį, kad jis su veiksmožodžiu *būti* visur liepia vartoti vardininką ir atmets konstrukciją su įnagininku. Pasak kritiko, „autorius negerai daro palikdamas tik vieną konstrukciją. Mums net įstabu, kad Rygiškių Jonas nemoka atskirti tokių sakinių prasmės: *jis yra karalius (tikras)* ir *jis yra karaliumi (ant scenos)*“ (Jakštas 1912: 287). J. Jablonskis su nepagrįsta A. Jakšto kritika nesutinka. Esą ir straipsniuose taip nėra rašęs. Kalbininkas sako, kad minėtą sakinį pacitavo iš Antano Juškos žodyno, juo pasirėmė ir patarė kitus panašius sakinius taip taisyti. Vardininko ir įnagininko skirtis jaučiama, bet J. Jablonskis konkrečiau, be suminėtu

ninkas, kaip rašė J. Jablonskis, vartojamas dėl reiškiamos nenuolatinės būsenos, virtimo, tapsmo.

Dabar įprasto termino **vardo vardininkas** J. Jablonskis nevartojo, jo darbuose minimas **veiksnio vardininkas nebuvelis**, kuris taisomas kilmininku: *bėga upė Kražantė (=bėga Kražantės upė); jau ir kaimas Beduoniai matyti (=Beduonių kaimas)*. Pagal analogiją yra taisęs ir žodžių tvarką: *aną naktį kaime Serdokų (=Serdokų kaime) išplėšė vieno ūkininko klėtį; dabar įkursią mokyklą kaime Bedruskių (=Bedruskių kaime)*; greičiausiai pagal analogiją buvo taisomas ir vietininkas: *malūnas mieste Radviliškyje (=Radviliškio mieste)* (Jablonskis 1911b: 2). Jurgis Talmantas *Gimtojoje kalboje* rašė, kad vardo vardininkas stumia iš vartosenos vardo kilmininką. Pasakymai *garlavis „Kęstutis“, gimnazija „Aušra“* yra lietuvių kalbai svetimi. Reikėtų sakyti *išvažiuoja „Kęstučio“ garlavis* (Talmantas 1934: 118). Remdamasis gyvąja kalba Juozas Balčikonis pateisino tokius pasakymus kaip *upė Kražantė* (Balčikonis 1978: 72). P. Skardžiaus rašyta, kad pavadinimuose geriau vartoti vadinamąjį apibrėžties kilmininką: *Šviesos spaustuvė, Baltijos jūra, Švyturio knygynas, „Reginos“ laboratorija* (vietoj *pagaminta laboratorijoje „Regina“*), *Pienocentro užkandinė* (vietoj *užkandinė Pienocentras*), nors nepeikti ir kai kurie vardo vardininko atvejai (Skardžius 1998: 741). A. Salys 1938 m. išspausdintame straipsnyje sako, kad vardo kilmininkas yra sena

pavyzdžių, čia jos neišplėtoja: „šitų dviejų linksnių skirtumas, vartojant juodu tariniui, yra dalykas labai painus“ (Jablonskis 1912d: 3). Kad A. Jakšto kritika buvo nepagrįsta ir kad J. Jablonskis iš tiesų griežtai neliepdavo rašyti vardininko, rodo atvejai, kai taisomiems sakiniams J. Jablonskis pasiūlo ir vardininką, ir įnagininką: *jie norėtų vadovauti liaudimi (=jie norėtų būti liaudies vadovai, vadovais, liaudžiai vadovauti)* (Jablonskis 1911b: 2). J. Jablonskiui kalbos sistemingumas buvo vienas svarbiausių taisymo kriterijų.

A. Jakštas, teigdamas, kad J. Jablonskis vengia įnagininko, nepasako, kodėl kritikuoja šį kalbininko pataisytą sakinį: *j ekspertus buvo pakviesti ir paskui parvežti penki žmonės (=ekspertai buvo pakviesti ir paskui parvežti penki žmonės)* (Jakštas 1912: 287). Kalbėdamas apie įnagininką ir jo vengimą J. Jablonskis rašė, kad teikė keletą taisyčių tam pačiam sakiniui, iš kurių buvo galima pasirinkti sau tinkamą taisybę, kuris tiktų ir pagal prasmę. Jablonskio nuomone, A. Jakštas kritikavo nemotyvuodamas, nepateikdamas jokių pavyzdžių. Visame straipsnyje J. Jablonskis ginasi, kad niekada griežtai nereikalauja ir neliepia vartoti vieno ar kito jo pasiūlyto taisyčio. Priešingai – stengiasi pateikti keletą variantų. Kritikuodamas ir peikdamas taisyčius (nebūtinai tik linksnių) A. Jakštas kaltina J. Jablonskį už tai, kad jis nepasako, kodėl teikiamas taisyčius yra geresnis, kalbininkas nepagrįstai bruka jokia logika nepaaiškinamus ir savo tarmės žodžius, taisyčio tik todėl, kad žodis ar konstrukcija tiesiog nepatiko, bando įvesti vieną žodį vietoj vartojamų kitų, reikalauja, kad žmonės vartotų jo pasiūlytą konstrukciją, pataria versti slaviškus sakinius, žodžius keičia niekur negirdėtomis konstrukcijomis, o argumentai esą nemoksliški. Taigi J. Jablonskis buvo kaltinamas taisyčiais be motyvacijos ir argumentų, per dideliu rėmimusi intuicija ir kalbos jausmu.

lietuvių kalbos ypatybė, pvz.: *Telšių miestas, Nemuno upė*. Tačiau vis labiau įsigali naujovė – vardo vardininkas. Tokie J. Jablonskio duodami pavyzdžiai kaip *kavinė „Aldona“* yra naujadarai, bet neišvengiami. Sudėtiname pavadinime reikia linksniuoti ne tik pažymimuosius žodžius, bet ir tikrinį vardą: „*Lana*“ išdirbiniai (= „*Lanos*“ dirbiniai); iš laikraščio „*Ūkininko patarėjas*“ (= iš „*Ūkininko patarėjo*“ laikraščio); dirba bendrovėje „*Ranga*“ (= dirba „*Rangos*“ bendrovėje) (Salys 1938a: 4).

Diskutuota dėl vardininko ir galininko vartosenos **pasisveikinimo** formulėse. Daugiausia diskusijų kilo dėl pasisveikinimų *labas rytas, laba diena* ir pan. vartojimo. A. Jakštas kaip priimtinesnį nurodo vardininką. Svarbiausia jo motyvacija – galininkas *gerą dieną, gerą rytą* yra germanizmas, ne visoms situacijoms tinkantis pasakymas, o vardininkas tinkamesnis ir dėl nusistovėjusių tradicijų, ir dėl to, kad tinka beveik visiems kalbėjimo atvejams (Jakštas 1933: 2–3). A. Salys, kaip ir A. Jakštas, teikia vardininko formą pirmiausia dėl vartojimo tradicijos, kurią patvirtina tarmių duomenys ir senieji raštai. Jo manymu, galininko atsiradimą nulėmė vokiečių kalbos įtaka (Salys 1937: 135; Salys 1938d: 3). *Kalbos patarėjyje* rekomenduojamas vardininkas, nes jis įprastesnis už galininką. Vėliau abu linksniai pradėti siūlyti kaip lygiaverčiai normos variantai.

KILMININKAS

Dažniausiai taisyti daug klausimų kėlę kilmininko atvejai, susiję su lietuvių kalbai būdinga objekto visumos ir dalies raiška. Matyti, kad kilmininkas į vardininką ar galininką taisytas tada, kai šiuo linksniu reiškiamas objektas neturėjo dalies reikšmės. Mažiausiai abejonių kėlė konkretieji, daiktus ar objektus reiškiantys daiktavardžiai, daugiausia svarstyta dėl abstrakčios reikšmės vienaskaitinių daiktavardžių kilmininko.

Įdomu tai, kad kilmininkas į galininką taisomas jau XIX a. pabaigoje *Žemaičių ir Lietuvos apžvalgoje* (1890: 13): *iš ten ateis sūdyt gyvos ir numirusius, o ne gyvų ir numirusių*. Nurodoma taisymo motyvacija – veiksmožodžio valdymas (žodis *sūdyti* valdo galininką, o ne kilmininką).

J. Jablonskis taisė kilmininką, netinkamai pavartotą su galininką valdančiais veiksmožodžiais, pvz., **pasiekti**: *ir tikslo* (= *tikslą*) *lengviau pasieksim* (Jablonskis 1925a: 1212); *tada religija pasieks tikslo* (= *tikslą*) (Jablonskis 1926g: 404); **prieiti**: *kiekvienas žmogus prieina tos nuomonės* (= *tą nuo-*

monę) (Jablonskis 1925a: 1212); *visuomenė turi teisės piktintis ir priėti tos išvados (=išvadą)* (Jablonskis 1926b: 50); *Bedier priėjo išvados (=išvadą), kad autorius naudojosi kitų kūrinių* (Jablonskis 1926f: 741, 746).

Remdamasis J. Jablonskio pavyzdžiais panašius atvejus taisė ir P. Meškauskas: *iš trijų valstybių tik viena Lietuva savo tikslo pasiekė (=tikslą)* (Meškauskas 1931: 236); *ilgai ėjo tamsiomis priemiesčio gatvėmis ir pasiekė mažo, medinio namelio (=mažą, medinį namelį)* (Meškauskas 1931: 393); *sekant notaro sistema, galima priėti išvados (=išvadą)* (Meškauskas 1932b: 354). Atsižvelgdamas į analogiškus sakinius galininką, o ne kilmininką teikė ir P. Skardžius (*priėti išvadą, ne išvados*) (Skardžius 1998: 710). *Gimtojoje kalboje* jis kritikavo nereikalingus, nebūtinus, rimto pagrindo neturinčius taisyms ir kilmininką keitė vardininku: *kyla burbuliukų (=kyla burbuliukai)*. Remiamasi panašiais pavyzdžiais (*eina putos, kyla debesys, ne eina putų, kyla debesų*) (Skardžius 1936: 14). Tokių kilmininkų vartojimo priežastis nėra lengva nustatyti. Rašyta, kad tokia vartoseną galėjo atsirasti dėl kitų kalbų įtakos, tarmių, dėl rusų kalbos įtakos kilmininkas imtas vartoti su veiksmožiu *pasiekti*, dalis tokių kilmininkų gali būti ir hipernormalizmai.

Kilmininkas taisytas veiksmoždžio **padaryti** junginiuose. Netinkamai pavartotą kilmininką taisė J. Balčikonis: *Liudui Vasariui neišdildomo įspūdžio (=neišdildomą įspūdį) padarė* (Balčikonis 1935: 45)⁶. Veiksmoždžių valdomas kilmininkas gali reikšti neapibrėžtą objektą, jo dalį. *Kalbos patarėjuje* kaip teiktinas pasakymas nurodytas toks sakiny: *duok, paskolink peilio* (Kalbos patarėjas 1939: 31). Motyvacija – trumpalaikis prašymas. P. Meškauskas dažnai vardininką ir galininką keitė dalies kilmininku (raiška svyruojanti), tačiau pripažindavo, kad kai kuriais atvejais ir jis nėra tinkamas: *Kaune steigiamas dar nebūta Lietuvoj draugija, kuri turi tikslo padėti žmonėms (=kurių tikslas – padėti žmonėms)* (Meškauskas 1932: 66).

⁶ Straipsnis, kuriame J. Balčikonis pateikė pastabų dėl Vinco Mykolaičio-Putino romano *Atorių šešėly* kalbos, sulaukė atgarsio (Balčikonis 1935: 45–48; Skardžius 1935c: 124–126; Skardžius 1997: 192). *Vaire* išspausdintas Eduardo Viskantos straipsnis, kuriame mėginta paneigti J. Balčikonio, P. Skardžiaus iškeltus kalbos dalykus (Viskanta 1935). Pasak P. Skardžiaus, E. Viskanta drąsiai ir net pajuokiamai peikia Putino kalbos taisytojus ir pats imasi paviršutiniškai spręsti kalbos klausimus (Skardžius 1997: 192). J. Balčikonis kilmininką sakinyje *atėjau baronienės atsisveikinti* pakeitė prielinksnine konstrukcija. E. Viskanta tokį kilmininką su bendratimi tikslui reikšti laikė lietuvių kalbai įprastu, pvz., *motina atėjo vaiko paršvesti* (Viskanta 1935: 369), *išėjau į girelę balandžių šaudyti* (Viskanta 1935: 700). P. Skardžiaus nuomone, E. Viskanta daug ką sprendė itin neįsigilinęs, paviršutiniškai. Pabrėžiama, kad painiojami keli dalykai: aklaui kopijuoti liaudinę kalbą nesiūlo nė vienas kalbininkas, bet mūsų kalbos vartoseną turi būti remiama lietuviškais palinkimais (Skardžius 1997: 193).

Dėl objektinės reikšmės junginių vartojimo su vienaskaitiniais, abstrakčias sąvokas žyminčiais daiktavardžiais (*garbė, užuojauta, įtaka, reikšmė, įspūdis* ir pan.) rašyta, kad šiais atvejais, siekiant neužgauti, neižeisti kito žmogaus, būtinas ne dalies kilmininkas, o galininkas: *turiu garbės (=garbę) sveikinti; reiškiamo gilios užuojautos (=užuojautą)* (Kalbos kertelė 1933: 3). Šis komentaras vėliau sulaukė pritarimo *Gimtojoje kalboje*: „vietoj *turiu garbės, reiškiau užuojautos*, žinoma, sakytina, rašytina *turiu garbę, reiškiau užuojautą*“ (Labokas 1933: 63). P. Skardžius rašė, kad kilmininkas turi būti vartojamas tik tada, kai aiškiai reiškiamas dalis: *duok man duonos, pasemk vandens*, bet *iškepė duoną, pametė savo pinigus* ir kt. Galima reikšti *užuojautos* (jei reiškiamo nedaug, tik dalį; šis užuojautos reiškinys blankesnis, mažesnis) ir *užuojautą* (visą; šis reiškinys yra stipresnis, reikšmingesnis). Panašiai sakytina *daryti įspūdžio ir įspūdį, turėti įtakos ir įtaką*. P. Skardžiui ypač keistas dažnai laikraščiuose vartojamas pasakymas *reiškiau giminėms didžiausios užuojautos* („kokia čia gali būti didžiausia užuojauta, jei jos reiškiamas tik vienas dalis? Ką didžiai, o juo labiau didžiausiai užjaučiant, mūsų kalbos palinkimais reikia *užuojautą*, ne *užuojautos* reikšti. [...] Panašiai [...] *turime garbę*, ne *turime garbės prašyti, reiškiau Jums pagarbę*, ne *pagarbos*“). Taigi P. Skardžius (1936: 17) kilmininko vartosenai nepritaria, jo teikiamas galininkas. Galininką vietoj kilmininko siūlo ir M. Jurkynas: *pasiteiraujant ir suradus (=pasiteiravę ir suradę) ieškomą asmenį, turime garbės (=garbę) pranešti; turiu garbės (=garbę) prašyti pono Direktoriaus (=Poną Direktorių)* (Jurkynas 1938: 21). *Kalbos patarėjyje* jau leidžiami abu variantai, bet kilmininko ir galininko pasirinkimas priklauso nuo konteksto. Tam tikrais atvejais sakoma *reiškiau užuojautą (visą)* ir *reiškiau užuojautos (dalį)* (Kalbos patarėjas 1939: 31). Vėliau kitokią nuomonę *Gimtojoje kalboje* išsakė L. Dambriūnas (1962, 1964). Jis daugeliu atvejų teikė kilmininką.

Bendrinėje kalboje nevartotinas skaitvardžiais apibrėžtų bei kiekio reikšmės daiktavardžių kilmininkas – **lyginamajai kiekybei reikšti** su aukštesniojo laipsnio prievaisiais. Kilmininkas nuosekliai keistas lyginamąja konstrukcija: *pernai čia nužudė daugiau šimto (=per šimtą) žmonių* (Jablonskis 1911a: 1, 2); *jau bus daugiau metų (=daugiau kaip metai), kaip savo laikraščio skiltyse ėmėm raginti kovoti su džiova* (Jablonskis 1911b: 2); *žuvo daugiau šimto žmonių (=daugiau kaip šimtas)* (Jablonskis 1914a: 2, 3); *ne vėliau ateinančio rudens (=kaip kitą rudenį) atidarysią amatų mokyklą* (Jablonskis 1914a: 2, 3); *mūsų kūnas daugiau trijų ketvirčių yra susidėjęs iš vandens (=daugiau kaip trys ketvirčiai)* (Jablonskis 1920: 26); *jau daugiau dvy-*

likos (=daugiau kaip dvylika) mėnesių praėjo (Jablonskis 1925d); šis „Fondas“ yra įsteigęs daugiau 900 (=daugiau kaip 900) knygynėlių (Jablonskis 1926b: 50). P. Skardžius rašė, kad slavų ir mūsų kalbos duomenys rodo, jog anksčiau toks posakis *jis yra geresnis manęs* galėjo būti vartojamas su vienu atskirties kilmininku, tačiau šiandien jis yra svetimas ir nebevartojamas (Skardžius 1998: 720).

NAUDININKAS

Visų pirma minėtinas naudininkas, klaidingai vartotas kaip objekto linksnis. Daugelis kalbininkų yra pareiškę savo nuomonę dėl veiksmažodžio *tikėti* vartojimo. Čia taip pat aptariami naudininko priemonei ar rūšiai reikšti ir tikslo naudininko su bendratimi taisymai.

Naudininkas dažnai klaidingai vartojamas kaip **objekto linksnis** – pasakomas su tokiais veiksmažodžiais ar būdvardžiais, kurie naudininko nevaldo. Visų pirma minėtinas veiksmažodis **atitikti**: *tavo pasielgimas atitinka žodžiams* (=atitinka žodžius) (Jablonskis 1925a: 1212); *žodis žodin atitinka obalsiams* (=obalsius)⁷ (Jablonskis 1926b: 50); *šitie reiškiniai atitinka ir kitiems reiškiniams* (teikiamas paaiškinimas: *kirvis kotą atitiko*) (Jablonskis 1928: 61, 62); *mesti pasižadėjimai atatiko drąsioms darbininkų ir valstiečių svajonėms* (=svajones) (Meškauskas 1931a: 394); *tai gėrimas, atitinkąs vietos klimato sąlygoms* (=sąlygas) (*atitiko kirvis kotą*) (Meškauskas 1932c: 70). Su **užjausti**: *miesto дума užjautė šiam suvažiavimui* (=šį suvažiavimą) (remiamasi kitais pavyzdžiais: *alkaną alkanas teužjaučia*) (Jablonskis 1914a: 2, 3). Su **sekti**: *greitai kalba, mintis seka minčiai* (=mintis mintį seka) (Jablonskis 1926b: 50); *be reikalo jis seka šitiems kalbos pavyzdžiams* (=be reikalo seka šitais kalbos pavyzdžiais) (Jablonskis 1928: 62). P. Skardžius yra taisęs klaidingai pavartotą naudininką su veiksmažodžiu **atsiliepti**: *atsiliepdama tiems žodžiams* (=į tuos žodžius) (Skardžius 1998: 655).

Naudininkas taisomas ir po būdvardžių (prielinksnine konstrukcija su galininku). Vienas dažniausių – **panašus**. Jį taisė J. Jablonskis: *Oranžo valstija panaši karo stovyklai* (=į karo stovyklą) (Jablonskis 1914: 4); *šiuo žvilgsniu jis panašus didžiausiems pasaulio mokytojams* (=į didžiuosius (į di-

⁷ Tais pačiais 1926 m. J. Jablonskis taisė ir vertalą *obalsis* (*Raštai*, t. 5, p. 7). *Red. pastaba*.

džiausius) pasaulio mokytojus) (Jablonskis 1926c: 3); J. Balčikonis: *žemė panaši plytai (=į plytą)* (Balčikonis 1935a). Taisyta ir kitų kalbos normintojų: *bulgarų būdas kiek panašus lietuviškam (=į lietuvišką)* (Meškauskas 1932a: 505); „Eneida“ yra panaši „Iliadai“ (=panaši į „Iliadą“) (Barzdukas 1940: 24). P. Meškauskas nurodo motyvaciją – taisoma dėl vokiečių kalbos įtakos. P. Skardžius taip pat teigė, kad vartotinas ne naudininkas, o prielinksninė konstrukcija: *visos priesagos panašios kitoms priesagoms (=į kitas priesagas)* (Skardžius 1936a: 92); *troškimas laimės ieškoti buvo panašus paukščių jausmui (=į paukščių jausmą)* (Skardžius 1998: 639). Taisyta ir po daiktavardžio **panašumas**: *lietuvių kalbos panašumas graikiškajai kalbai (=į graikiškąją kalbą)* (Kalbos kertelė 1933b: 3).

Nesutarta dėl veiksmažodžio **tikėti** vartosenos bendrinėje kalboje. Tvirinama, kad šis veiksmažodis yra svyruojančio junglumo ir pavartojamas su naudininku, įnagininku, galininku ar prielinksninėmis konstrukcijomis. Jau nuo pat XX a. pradžios lietuvių kalbininkai reiškė nepritarimą naudininko formai ir prielinksninei konstrukcijai, laikydami tai kitų kalbų įtaka⁸. Kazimieras Būga, remdamasis tarmių duomenimis, rašė, kad formos *tikėti kam* ir *tikėti į ką* perimtos iš slavų kalbų, o *tikėti kuo* yra neabejotinai lietuviška ypatybė, paveldėta iš senovės. Su įrankininku (taip K. Būga vadino įnagininką) vartojami ir veiksmažodžiai *kliauties*, *abejoti*, *rūpintis* (Būga 1914: 18). Šiuo K. Būgos straipsniu rėmėsi P. Skardžius, teigdamas, kad *tikiu į Dievą* yra aiškiai mūsų kalbai svetimas posakis. Vietoj prielinksninės konstrukcijos P. Skardžius, remdamasis K. Būga, J. Jablonskiu ir senaisiais raštais, siūlė vartoti galininką arba įnagininką (*tikiu Dievą* arba *tikiu Dievu*). *Tikiu Dievą* reikštų, kad Dievas yra, kad tikima Dievą esant. *Tikiu Dievu* reikštų pasitikėjimą Dievu, kad Dievas yra tikėjimo pagrindas. Čia vartojamas vadinamasis pagrindo įnagininkas yra gerai žinomas mūsų kalboje (Skardžius 1998: 299). Naudininkas ir prielinksninė konstrukcija, kaip rodo jų vartoseną, ypač senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose, veikiausiai pagal atitinkamus slaviškus pavyzdžius atsiradusi bažnytinėje kalboje, vėliau galėjo patekti ir į šnekamąją kalbą (Skardžius 1998: 407). *Tikėti* vartojamas su galininku, įnagininku ir retai su naudininku (*tikėk dangaus duotais pamokymais*) (Skardžius 1998: 410). Savo darbuose P. Skardžius parodo, kad veiksmažodžio *tikėti* valdymas vertimuose įvairuoja (Skar-

⁸ Plačiau „Tikėjimo išpažinimas: *tikėti Dievą* ar *tikėti į Dievą*“ (<http://www.vlkk.lt/lit/naujienu/naujiena.1092.html>).

džius 1998: 544). Naudininką taisė P. Meškauskas: *sulig tais daviniais, kuriems (=kuriais) net sunku patikėti, indėnai yra turtingiausioji pasaulyje tauta* (Meškauskas 1931c: 350). Tokios nuomonės, kad bendrinei vartosenai netinka naudininkas ir *tikėti* su prielinksniu, laikomasi ir *Kalbos patarėjuje*. Čia rašoma, kad prielinksninė konstrukcija yra verstinė, paimta iš bažnytinės kalbos, o naudininkas atsiradęs dėl kitų kalbų įtakos (Kalbos patarėjas 1939: 128).

Naudininkas klaidingai vartotas su judėjimo veiksmažodžiais, reikalaujančiais nusakyti aiškų **veiksmo tikslą**. Tokiais atvejais vartotinas tikslo kilmininkas: *išsiuntė įgaliotinius deryboms (=derybų)* (Jablonskis 1912a: 2); *ginčijosi bernai čia susirinkę svarbioms dalyboms (=svarbių dalybų)* (Skardžius 1998: 639); *broliai susitarė pakviesti šeštadienio vakarui (=į vakarą)* (Skardžius 1998: 655, 656); *nepakviesite manęs šitam valsui (=šito valso)* (Skardžius 1998: 655); *delegatai susitiko [...] užbaigti galutinai deryboms (=derybų)*; *nakvynei (=nakvynės) nuvykau į ...* (Juška 1938: 30); *bent vakarienei (=vakarienės, vakarieniauti) parsiradai* (Balčikonis 1978: 289); *šiandien į Delį atvyko oficialiam vizitui (=su oficialiu vizitu)* (Balčikonis 1978: 309). Remdamasis tarmėmis, J. Balčikonis kilmininką yra siūlęs keisti prielinksnine konstrukcija: *susirinko posėdžio (=susirinko į posėdį)*, nes juo nereiškiamas norimas daiktas (kaip, pavyzdžiui, *važiuoja malkų, siunčia mielių*), posėdyje svarstoma, sprendžiama, siekiama kažkokio kito dalyko, ne paties posėdžio (Balčikonis 1938: 297).

Laiko naudininko ir galininko vartoseną kalbininkams taip pat kėlė nemažai klausimų. J. Jablonskis savo straipsniuose taisė naudininku išreikštas laiko aplinkybes: *sustojus garlaiviui ilgesniam laikui (=ilgesnį laiką)*, *Halėjus išlipo į krantą* (Jablonskis 1925c: 56); *susilaikė minutėlei (=minutėlę)* (Jablonskis 1925a: 1212); *Kreiseris pasilieka dar kelioms dienoms* (geriau *kelias dienas*); *aš valandėlei* (geriau *valandėlę*) *išeisiu* (Jablonskis 1925d: 4); *nutarė čia pasilikti nakčiai (=naktį, per naktį)* (Jablonskis 1926b: 50). Naudininkas vėliau taisytas *Linksniuose ir prielinksniuose*: *jis išvažiavo tik kelioms dienoms atostogų (=jis kelias dienas teišvažiavo atostogų)*; *raštininką paprašė užteiti vienai valandikei (=vieną valandėlę) į raštinę*; *iš seminarijos jį paleido vieneriems metams (=jį vienerius metus paleido)* (Jablonskis 1928: 62). Tačiau prie išskirtos laiko naudininko reikšmės J. Jablonskis nurodė tokius pavyzdžius: *brolis išmoko ir alkanai dienos kę pelnęs taupyti*; *iš tų pinigų klebono šeimyna maitinsis, virs pyragiukus, kitus sudžiovins ilgesniam laikui* ir kt. Toks naudininkas reiškia ne tik laiką, bet ir paskirtį (Jablonskis 1928:

49). Kalbininko taisyti pavyzdžiai rodo, kad skiriami du vartosenos dėsniniai: laiko naudininkas tinka, kai aiškiai jaučiama paskirtis, kitais atvejais teikiamas galininkas⁹.

Pagal J. Jablonskio pavyzdžius laiko naudininką taisė P. Meškauskas: *manoma, kad skolų moratorijus bus pratęstas trimis metams (=trejus metus)* (Meškauskas 1932a: 508). Netinkamai pavartotą naudininką dažnai kritikavo ir taisė J. Balčikonis. Rašyta, kad naudininkas netinka šiais atvejais: *Kalėdoms mokinius paleidžia atostogų dviem savaitėm; Trims Karaliams mokiniai jau turi būti išmokę pamokas rytojui; gyvulius nakčiai suvaro į tvartus ir užrakina* (Balčikonis 1978: 42). *Gimtojoje kalboje* nurodoma, kad sakinyje *išvažiavo vienai dienai ar vieną dieną* ir naudininkas, ir galininkas yra vartotini, tik atėję iš skirtingų tarmių (Salys 1933: 13).

Taisytas abstrakčiųjų priesagos **-imas (-ymas) daiktavardžių naudininkas**: *žmona buvo nėščia ir jau užregistruota gimdymui (=gimdyti)* (Meškauskas 1932b: 352); *ne pardavimui (=parduoti) dariau* (Balčikonis 1978: 290); *nė vienas iš kombainų nepanaudojamas kūlimui (=nepavartojamas kultūriškai)* (Balčikonis 1978: 309). Rašyta, kad naudininkas tiksliai su paskirtimi žymėti yra nevartotinas.

⁹ 1925 m. *Lietuvoje* buvo išspausdintas Antano Vireliūno straipsnis dėl naudininko linksnio laiko aplinkybei reikšti. Jis abejoja J. Jablonskio ir P. Skardžiaus bandymu norminti kalbą, įvesti naujas taisykles, abejoja ir taisytais (tiksliai nenurodo, iš kur sakiniai paimti), kritikuoja tokius atvejus: *išėjo penkioms valandoms (=penkias valandas)* ir *išvažiavo trimis dienoms (=tris dienas)*. Teigia, kad kalbininkų darbe trūksta pagrįstumo, aiškumo, nėra apibrėžtų vartojimo normų ir taisyto motyvacijos. A. Vireliūnui kelia abejonių galininko vartojimas, jis rašo, kad laiko naudininkas visiškai tiktų bendrinei kalbai, nes jo pavyzdžių yra tarmėse, tautosakos tekstuose (Vireliūnas 1925: 13).

A. Salys gynė J. Jablonskio nuomonę. Jis kritikuoja A. Vireliūno netinkamai pasirinktus pavyzdžius, paskirties naudininko ir laiko galininko neskyrimą, rėmimąsi tik viena kupiškėnų tarme. Pateikiami tokie galininko vartojimo pavyzdžiai iš šnekamosios kalbos: *pasitrauk kelias dienas ir nerus žandarai; išvažiavau kelias dienas iš namų ir žiūrėk – kokia nelaimė atsitiko!; eisiu prikristi nors valandą; eisianti kelias dienas prie motinos*. Rašoma, kad galininkas dažniausiai eina po slankos veiksmažodžių (Salys 1925: 10).

Netrukus laikraštyje paskelbtas A. Vireliūno atsakymas A. Saliui. Šįkart jis nurodo šaltinį, kuriuo rėmėsi cituodamas J. Jablonskį: tai *Švietimo darbo* numeris (žr. Jablonskis 1925c: 56). Straipsnyje tėra vienas atvejis, kai J. Jablonskis naudininką keičia galininku. Iš jo A. Vireliūnas sprendžia, kad J. Jablonskis (kartu su P. Skardžiumi) siekia pertvarkyti kalbą „matyt, visai mesdami naudininką laikui reikšti“ (Vireliūnas 1925a, LI, 13). Teigiama, kad A. Salys nesupratęs jo straipsnio esmės. A. Vireliūnas klausęs, ar sakiny su naudininku gali būti vartojamas, ar jį reikia griežtai atmesti, nes J. Jablonskis tokio sakinio vartoti neleidęs.

Daikto požymiui ir rūšiai reikšti P. Skardžius 1936 m. *Gimtojoje kalboje* siūlė vartoti terminą *suimtujų namai*, o ne *namai suimtiesiems*. Kalbininkas rėmėsi panašiais pavyzdžiais: *nepilnamečių nusikaltėlių įstaiga, bepročių namai, karininkų sanatorija, kunigų seminarija, kiaulių tvartas*. P. Skardžius teigė, kad kilmininku reiškama ne tik priklausomybė, bet ir paskyrimas (Skardžius 1936: 16). Naudininką kilmininku taisė J. Balčikonis: *ėjo prekyba batams (=batų tepalu, dantims (=dantų) milteliais* (Balčikonis 1978: 227). Matyti, kad kilmininkas buvo teikiamas kaip geresnė forma. Vėliau šiek tiek kito paties reiškinio vertinimas: P. Skardžiaus, J. Balčikonio siūlytas kilmininkas vėliau buvo teikiamas kaip geresnis linksnis reiškiant daikto požymį, bet griežtai netaisytinas.

Svarstyta, ar galima **tikslo naudininką** su bendratimi vartoti sakinyje, kuriame nėra daiktavardžio, reiškiančio priemonę tam tikslui pasiekti. Čia pirmiausia minėtinas J. Balčikonis, jis nuosekliai įrodinėjo, kad tikslo naudininkas su bendratimi netinka, kai daiktavardis nereiškia priemonės, kuria tikslas pasiekiamas. Pasakymuose *peilis duonai riekti; ratai šienui vežti; neturiu dantų riešutams krimsti* naudininkas tinka, nes peilis, ratai, dantys yra priemonė, konkretus įrankis tikslui pasiekti. J. Balčikonio taisyčių pavyzdžių labai daug: *pateikėme fabriko direkcijai reikalavimus darbininkų padėčiai pagerinti (=kad darbininkų padėtį pagerintų); neturiu noro riešutams krimsti (=riešutų); pradėti kovą bažnytinei lietuvių kalbai apvalyti (=norint kalbą apvalyti) nuo svetimybių; kas ras kriterijų šiems įvairumams suvienodinti (=šių įvairumų suvienodinimo kriterijų)* (Balčikonis 1978: 330). J. Balčikonio nuomonei vėliau buvo prieštarauta. Į diskusiją įsitraukė J. Palionis, su J. Balčikonio teiginiu nesutiko J. Kruopas, teigdamas, kad priemonė gali būti laikomos ir abstrakčios sąvokos: *nėr man močiutės kraiteliui krauti* („Negalima sutikti su Balčikonio nuomone dėl naudininko su bendratimi vartojimo. Toks priemonės supratimas yra siauras, subjektyvus ir neturi pagrindo kalbos praktikoje. Lietuvių kalboje tikslo naudininkas su bendratimi vartojamas ne tik prie žodžių, reiškiančių konkretų įnaį, bet ir prie abstrakčios reikšmės žodžių.“) (Kruopas 1998: 511). Į straipsnį, kuriame aprašomi nepagrįsti J. Balčikonio taisyimai, jis pats atsakė kitu straipsniu. Jame matomi autoriaus taisyimo motyvai: tikslo naudininko su bendratimi vartojimo principai formuluoti remiantis gyvąja kalba ir var-tosena, taisymais siekiama kalbos grynumo ir vienodumo (Balčikonis 1978: 310).

GALININKAS

Galininkas lietuvių kalboje dėl kitų kalbų įtakos ir vidinių priešasčių yra linkęs išstumti kitus linksnius. Viena dažnesnių objekto galininko klaidų – netinkamai pavartotas vietoj **neapibrėžto kiekio kilmininko**. Bene anksčiausias taisyimas užfiksuotas 1890 metais. Kalbos taisytojas rašo taip: „Maždoje Vieszpaties tarp žodžių „Duoną mūsų visų dienų duok mums ir sziądien“ be reikalo įkiszo sujugę „ir“. Visuose elementoriuose yra, ir visi žmonės kalba „duonos“, o ne „duoną“ (Žemaičių ir Lietuvos apžvalga 1890: 13). Taisyimo motyvacija – įprastesnis vartojimas ir tradicijų įtaka.

Galininkas į dalies kilmininką nuosekliai taisytas J. Jablonskio: *nusipirko visokias pasakas* (=visokių pasakų) (Jablonskis 1911a: 1, 3); *italai turi didelius nuostolius* (=didelių nuostolių) (Jablonskis 1912b: 2); *esu pasiuntęs žmones* (=žmonių) *jį surasti* (Jablonskis 1925a: 1213); *teatre aš rasdavau nusiramimą ir linksmumą* (=nusiramavimo ir linksmumo) (Jablonskis 1926b: 51); *ar daug naujakurių nėra gavę nuosavybės dokumentus* (=savybės dokumentų) (Jablonskis 1930: 31, 33).

Nuo 1931 m. literatūros, dailės ir mokslo žurnale *Vairas* pradedami spausdinti P. Meškauskos straipsniai, kuriuose analizuojama laikraščių kalba. Juose randama nemažai klaidingai pavartotų galininko atvejų vietoj lietuvių kalboje aiškiai skiriamo dalies kilmininko: *linkime jubiliatui dar ilgus metus tiekti mūsų jauniesiems žinias, kurių pats per ilgą amžių apščiau patyrė* (=žinių, kurias pats) (Meškauskas 1931: 236); *mus užsieniai pažįsta ir domisi tik todėl, kad mes išvežame mišką, bekonus ir kt.* (=miško, bekonų); *knygų leidėjai buvo sumanę sezono metu įtaisyti moderniškus knygytus* (=moderninių knygytų) (Meškauskas 1931: 232); *Titicaco ežero apylinkėse rado seniausias pasaulio civilizacijos liekanas* (=liekanų) (Meškauskas 1932a: 509).

Iš *Vaire* spausdintų straipsnių matyti, kad iš pradžių taisyimų motyvacija nenurodyta, tačiau pastabų, kodėl taisyta, vėliau atsiranda vis daugiau: 1931 metų 5-ame numeryje tėra vos vienas kitas taisyimų paaiškinimas, o 11-ame numeryje jų gerokai daugiau. Imami išsamiai ir nuosekliai aiškinti ne tik linksniai, prielinksniai, bet ir leksikos klaidos, taisyti padalyviai. Remiamasi tarmėmis, tautosaka, atkreipiamas dėmesys į K. Būgos, J. Jablonskio ir K. Jauniaus darbus. Ypač pabrėžiama kitų kalbų įtaka (lenkų, rusų, vokiečių), nurodomi kitų kalbų posakiai, peikiamas pažodinis vertimas ir lietuvių kalbai neįprastos konstrukcijos. Galininkas į dalies kilmininką nuosekliai taisytas ir *Gimtosios kalbos* straipsniuose.

Galininkas yra linkęs išstumti kitus linksnius ir dažnai pasirenkamas su tokiais veiksmožodžiais, kurie jo nevaldo. Daug ir karštai diskutuota dėl veiksmožodžio *atstovauti*. Su šiuo veiksmožodžiu galininkas klaidingai vartojamas labai dažnai, klaidų bendrinėje kalboje nepavyksta išvengti ir šiandien. Galininką taisė J. Jablonskis: *lenkų karalių (=karaliui) aš atstovauju* (Jablonskis 1925a: 1213); *vienas atstovauja meilę (=meilei), o kitas kerštą (=kerštui)* (Jablonskis 1926b: 51); *jų sūnelis atstovavo geriausią mūsų jaunimo sluoksnį (=sluoksniui)* (Jablonskis 1926a: 2); *jis atstovaujqs parlamente vieną Paryžiaus dalį (=daliai)* (Jablonskis 1930: 31, 33). J. Jablonskis kaip taisyms motyvaciją pateikdavo visą panašių veiksmožodžių valdymo sistemą: jis yra mūsų tarnas, atstovas, jis mums tarnauja, mums atstovauja ar vadovauja (taisė ir vardininką: *Mykolui pritiko vadovauti galvažudžiai (=galvažudžiams)*) (Jablonskis 1925d: 4)¹⁰. A. Salys rašė, kad galininkas vartojamas pagal svetimų kalbų pavyzdžius, o nusakant paskirtį veiksmožodžiai *vadovauti, viešpatauti, atstovauti* vartojami tik su naudininku: *jis Italijoje Lietuvai penkerius metus atstovavo* (Salys 1938d: 4). Taisyta ir kitų kalbininkų: *tu atstovausi Saulėgrąžas (=Saulėgrąžoms), o Niaura – Bičiuolius (=Bičiuoliams)* (Švietimo darbas 1920: 73). J. Kruopas, aptardamas veiksmožodžio *atstovauti* vartojimą, rašė, kad dažniausiai pasirenkamas naudininkas, bet pasakoma ir su galininku. Vartosena išryškėja iš kitų panašių žodžių vartosenos: *atstovauti kraštui, viešpatauti pasauliui*. Taigi šiuo atveju vartotinas ne galininkas, o naudininkas (Kruopas 1951: 31).

Nuo seno objekto galininkas taisytas į **neiginio kilmininką**. Jau Antanas Baranauskas neiginio kilmininką teikė kaip vartotiną: *nemoku darbo, nenoriu šieno pjauti, nei man arklo, nei pinigų* (Baranauskas 1896: 68). Galininką į neiginio kilmininką taisyti siūlė ir J. Jablonskis: *knygas laikyk, nelaikyk knygų* (Jablonskis 1919: 7); taisytas ir vardininkas: *jiems galva (=gal-*

¹⁰ *Lietuvos aide* pasirodė straipsnių, kritikuojančių J. Jablonskio darbą. 1930 metų viename numeryje analizuojamas J. Jablonskio straipsnis (Jablonskis 1930: 31–36), aptariamas veiksmožodžio *atstovauti* vartojimas su naudininku. Rašoma: „atstovavimo prasmė yra daug artimesnė prie atstojimo, pavadavimo prasmės. Juk atstovas atstoja visumą. Tarnavimas yra gaunamosios prasmės sąvoka – jis tarnauja man, bet, jei jis vietoj manęs nueina į susitikimą, tai jis mane ten atstoja. Jei tą reikšmę mes vadiname atstovavimu, tai, rodos, tas dalykas vis vien neįgauna gaunamosios prasmės.“ (Lietuvos aidas 1930: 4). Šias mintis sukritikuoja P. Skardžius. Remdamasis gretinimu su kitais panašiais veiksmožodžiais (*tarnauti, vergauti, pirmininkauti, vadovauti*), teigia, kad veiksmožodis *atstovauti* valdo ne galininką, o naudininką (Skardžius 1930: 84–93).

vos) *neskauda* (Jablonskis 1926b: 50); taisė ir kiti kalbos tyrėjai: *ėmė melste melsti sūny, kad nuo jos neslėptų savo ligos priežastį (=priežasties)* (Vireliūnas 1923: 486; remiamasi kupiškėnų tarpe); *tačiau suprantama, kad joks liberalizmas, jokios laisvės negalėjo nuraminti besvajojančius lenkų bajorus (=besvajojančių lenkų bajorų)* (Meškauskas 1931: 235); *juk niekas jį neprašė pareikšti savo įsitikinimus (=niekas jo neprašė pareikšti savo įsitikinimų)* (Juška 1938: 30); *neleido steigti „Šviesos“ draugiją (=draugijos); džiaukimės žiema, bet neužmirškime ir darbą (=darbo)* (Stonys 1940: 59).

Galininkas klaidingai vartojamas **tikslo konstrukcijose**. Dar Varpe J. Jablonskis rašė, kad tikslas gali būti reiškiamas kilmininku po tranzityvinių veiksmažodžių: *aš einu vandens, siuntė mane raštų, žmogus važiuoja malkų* (Jablonskis 1893: 150). Kilmininkas vartojamas ir po intranzityvinių veiksmažodžių, reiškiančių pastovią būseną: *mergelė rauda vainikėlio, arklys žvengia avižų, jis miega pietų, skambina vakarienės* (Jablonskis 1893: 151). Suformuluojama taisyklė: kilmininkas tinka tuomet, kai pasakomas vienas. Kai kalbama apie konstrukciją su bendratimi (arba supynu), vartotinas galininkas: *visi puolė bučiuotų rankas seneliui, Stankūnas nubėgo sudėtų pinigų advokatui* (Jablonskis 1893b: 151). Motyvuojama, kodėl netinka kilmininkas: veiksmažodis *pulti* nereikalauja kilmininko, o *rankos* pirmajame sakinyje nėra tikslas. Antrajame sakinyje Stankūnas ne bėgęs pinigų, bet nešęs juos atiduoti (Jablonskis 1893b: 151). Tiesa, 1901 m. *Lietuviškos kalbos gramatikoje* abu šie sakiniai pavartoti su kilmininku: *visi puolė bučiuotų rankų seneliui* ir *Stankūnas nubėgo sudėtų pinigų advokatui*. Remiamasi ta pačia kilmininko po slinkties veiksmažodžių taisykle (Jablonskis 1901: 74). Panašūs atvejai J. Jablonskio taisyti ir vėliau: *pasisakė važiuoęs Vilniun brolių (=brolio) lankytų; vagį (=vagies) tardyti nuvažiuo* (Jablonskis 1911a: 1); *vokiečiai atvyko kunigaikštį (=kunigaikščio) pasveikinti; jis ir čion atvyko nesantaiką (=nesantaikos) sėti* (Jablonskis 1925a: 1213).

Taisyta ir kitų kalbos tyrėjų: *apaštalus siuntė mokinti visas pasaulio gimines (=siuntė visų pasaulio tautų mokyti)* (Būtėnas 1929: 30). P. Skardžius *Gimtojoje kalboje* yra rašęs, kad linksnių istorija ir vartoseną rodo, jog lietuvių kalbai būdingesnis yra kilmininkas, bendrinėje kalboje jį ir links-tama vartoti: *reikia eiti mėšlo vežti*, nors vakarų Lietuvoje siekimo aplinkybei žymėti dažnai vartojamas ir galininkas: *reikia eiti mėšlą vežti* (Skardžius 1935a: 3, 7). P. Skardžius yra pažymėjęs, kad po veiksmažodžio *kviesti* vartotinas siekinio kilmininkas, ne galininkas, plg.: *šeimininkas pakvietė svečius*

laukų apžiūrėti; bernelis mergelę kvietė suktinio šokti; taigi ir kviečia savo vardadienio švęsti (Skardžius 1999: 738); Sargenis panoro grįžti į Kauną atlikti kai kuriuos reikalus (=kai kurių reikalų); eina laukan visą tą velniavą (=visos tos velniavos) iš galvos išblaškyti (Skardžius 1998: 656). 1923 m. Švietimo darbe pateikiami sakiniai su kilmininku: *ji visaip sūnaus maldavo; to paties prašau ir Tamstos; duodu ketvirtį valandos prašyti Dievo nuodėmių atleidimo* (Vireliūnas 1923: 487). Remiamasi kupiškėnų tarme ir rašoma, kad čia reikėtų galininko. Taisymo motyvacija tokia: su galininko linksniu mintis aiškesnė ir tikslesnė. Sakant *aš prašau Petro peilio* neaišku, ar norima to peilio, kuris yra Petro, ar kreipiamasi į jį su prašymu (Vireliūnas 1923: 487). J. Jablonskis šiuos sakinius priskyrė prie siekinio kilmininkų: *ligonis prašėsi (šaukėsi) daktaro, kunigo (prašė, kad jam daktarą, kunigą parvežtų)* (Jablonskis 1928: 33); *prašiau arklio, žmogaus (kad duotų); ar prašei jį arklio?* (Jablonskis 1928: 34). Su veiksmožodžiu *prašyti* vartojamas ir kilmininkas, ir galininkas: *įsidrąsinęs tėvas paprašė sūnaus (sūnų) čebatų (batų, pušnių), sūnus padovanojo* (Jablonskis 1928: 45). Skyriaus gale rašoma, kad kilmininkas ir galininkas vartojamas ne be pagrindo (išsamiau nepaaiškina, bet greičiausiai dėl dviprasmybės) (Jablonskis 1928: 46). P. Skardžius siūlė galininką, nes tada lengviau atskiriamas prašomasis asmuo nuo prašomojo daikto ir taip išvengiama dviprasmybės (Skardžius 1998: 694, 750). *Aide* aptariant linksnių valdymą su veiksmožodžiu *prašyti (prašiau ponį mokytoją ar prašiau ponios mokytojos)* remiamasi J. Jablonskiu ir P. Skardžiumi: geriau vartoti galininką prašomajam asmeniui, o kilmininką prašomajam daiktui reikšti. Taip išvengiama dviprasmybės. Turėtume sakyti *prašiau ponį mokytoją knygos, prašiau tėvą laikrodžio* (Horodničiūtė 1938b: 3); reikia skirti pasakymus *klausti ką* ir *klausti ko*. *Jis mane klausė tavęs* (jis iš manęs norėjo sužinoti apie tave) ir *jis manęs klausė tave* (iš tavęs norėjo ko sužinoti apie mane) (Horodničiūtė 1938a: 3). Šių veiksmožodžių vartojimo klausimai A. Salio, P. Skardžiaus, L. Dambrausko, M. Jurkyno svarstyti ir *Gimtojoje kalboje*. Bendrinėje kalboje geriau vartoti galininką, nes taip lengviau atskiriamas prašomasis asmuo nuo prašomojo daikto, išvengiama dviprasmybės (Skardžius 1935b: 173). Reikia griežtai skirti *ligonis prašo kunigą* (jį patį ką padaryti) ir *ligonis prašo kunigo* (kad jį parvežtų). Taip pat *klausia tėvą* ir *klausia tėvo*. Remiamasi tarmėmis ir gyvąja vartosena (Salys 1937: 134). Panašiai rašoma ir *Kalbos patarėjuje*: geriau sakyti *klausė vaiką poterių*, negu *klausė vaiko poterių* (1939: 64–65).

ĮNAGININKAS

Pagrindinės įnagininko klaidos: objektui reikšti su pilnį žyminčiais veiksmažodžiais, kokybės turiniui reikšti su gausą žyminčiais būdvardžiais, su veiksmožodžio *būti* formomis nekintamam būviui reikšti.

J. Jablonskis savo straipsniuose įnagininką taisė į kilmininką: *stiklą pripildo vandeniui, gyvuoju sidabru, smėliu* (=stiklą pripildo vandens, gyvojo sidabro, smėlio) (Jablonskis 1920: 26). Jis taisė ir įnagininką su gausą žyminčiu būdvardžiu *turtingas*: *ar nesi kartais turtingas pinigais* (=ar nesi kartais pinigingas)?; *mūsų kraštas kitados buvo labai turtingas liaudies dainomis* (=buvo labai dainuojamas, buvo labai dainuojama) (Jablonskis 1911b: 2), taisė ir P. Meškauskas: *darbų tvarkoje, gausioje referatais* (=gausioje referatų), *vyrauja informacija* (Meškauskas 1931a: 396); *sąjunga gausėja nariais* (=gausėja narių) (Meškauskas 1931b: 61). P. Skardžius rašė, kad lietuvių kalboje vartotinas pilnio kilmininkas, o ne įnagininkas: *Viešpats pripildė jus meilės; pripylė puodynę pieno* (Skardžius 1998: 561). Klaidingai pavartotus įnagininkus jis taisė recenzuodamas ir literatūrinius raštus: *pripildydami gyvenimą savu senatvišku stenėjimu* (=savo senatviško stenėjimo); *pastatas, persunktas krauju* (=kraujo) (Skardžius 1937: 159). Šis linksnis ne kartą taisytas ir *Švietimo darbe*, ir *Vaire: su fakelais galėtų įeiti į pripildytą dūmais namą* (=dūmų pripildytą) (Meškauskas 1931a: 395–396); *virs didysis miestas vienu milžinišku masiniu kapu, vienais griuvėsiais, pripildytais lavonų kalnais* (=pripildytais lavonų kalnų) (Meškauskas 1931c: 347). Įnagininkas, klaidingai pavartotas su pilnį reiškiančiais veiksmožodžiais, kalbininkų taip pat taisytas *Gimtojoje kalboje: argi ne jie prikrovė šventyklas užgrobtais iš priešų turtais* (=užgrobtų iš priešų turtų) (Balčikonis 1935a); *stadionas prisipildys lietuviais* (=lietuvių) (Lengvinas 1938: 5).

Dažnai įnagininkas klaidingai vartojamas nuolatiniam ar nekintamam **būviui reikšti**. *Vaire* jį taisė P. Meškauskas: *hidroelektros stotis būtų elektros energijos šaltiniu* (=šaltinis) *visai Lietuvai* (Meškauskas 1931a: 392); *fabriko savininku* (=savininkas) *yra Vaitkus* (Meškauskas 1931a: 395); *to priežastimi* (=to priežastis) *yra tai, kad dar toli gražu nenurimo vokiečių bankų krachų sukėltoji audra* (Meškauskas 1932: 67); *sukilimo priežastim* (=priežastis) *buvęs algos sumažinimas kareiviams* (Meškauskas 1932a: 508). Ypač netinkamas jam atrodė įnagininkas *priežastimi*, taisydamas visur nurodydavo tą pačią motyvaciją, kad tai svetimybė, paimta iš rusų kalbos. Toks įnagininkas taisytas ir *Gimtojoje kalboje: 1936 m. pabaiga buvo juodžiausiu jos istorijos periodu* (=buvo juodžiausias jos istorijos periodas) (Juška 1938: 30).

Atkreiptas dėmesys į agresyvią įnagininko vartoseną dvejybiniuose linksniuose, kai vardinei tarinio daliai reikšti vartojamas **būdvardžių** ar **būdvardiškųjų žodžių įnagininkas**. Klaidingai vartojamą įnagininką vardininku yra taisę beveik visi kalbininkai: *kunigas ragina juos būti bliviais ir dorais* (=kad būtų blivūs ir dori) (Jablonskis 1911b: 2); *visi jautės laimingais esą* (=jautės laimingi) (Jablonskis 1925c: 54, 57); *jis turėjo nelaimės kuprotu* (=kuprotas) gimti (Jablonskis 1926b: 51); *ne iš to, ką uždirbame, bet iš to, ką sutauptome, liksime turtingais* (=turtingi; plg. *likit sveiki*) (Jablonskis 1926e: 12, 13). Nemažai taisyta P. Meškauskas: *aš tyčia apsimečiau girtu* (=girtas), *nes jus norėjau sučiupti* (Meškauskas 1932: 67); *negalima buvo pasakyti, kad žeminio palto savininkės balsas atrodė triumfuojančiu* (=triumfuojąs) (Meškauskas 1932b: 351). Vardininko būtinumą P. Meškauskas įrodinėjo lygindamas lietuviškas konstrukcijas su vokiškomis ir rusiškomis. Įnagininkas taisytas *Gimtojoje kalboje: mūsų šventykla moko mus, kokiais* (=kokie) *mes turime būti; esi kažkuo didesniu* (=kažkas didesnis) (Balčikonis 1935a); „Eneidos“ *herojai moka būti gailėstingais* (=gailėstingi) (Barzdukas 1940: 24); *jaučiasi baisiai nelaimingu* (=nelaimingas); *atrodė juokingu* (=juokingas) (Salyš 1937: 135); *aš prisipažįstu kaltu* (=kaltas) (Dambrauskas 1937: 68–69); *jis jaučiasi laimingu* (=laimingas); *dedasi geru* (=geras) (Kalbos patarėjas 1939: 126); *Tarutis tyčia norėjo pasirodyti menku ir juodu* (=menkas ir juodas) (Skardžius 1998: 639).

Dėl atsiradusio neiginio įnagininkas taisomas kilmininku: *žodžiai nedaro žmogaus šventu ir teisiu* (=švento ir teisus), *bet doras elgimos žmogų daro dievui maloniu* (=malonų) (Jablonskis 1926g: 404); *aš ne šventas ir tavo šventu* (=tavęs švento) *nenoriu daryti* (Jablonskis 1925a: 1213); *kitokiu* (=kitokio) *sodiečiai nebuvo matę Burzdulio* (Švietimo darbas 1920: 73). Kartais įnagininkas išstumia naudininką: *ar verta bus kunigaikščiui būti man dėkingu* (=dėkingam); *kareiviui nedera būti žiauriu* (=žiauriam) (Jablonskis 1925a: 1213).

J. Jablonskis įnagininką keitė galininku prie tranzityvinio veiksmažodžio (*pa*)daryti: *tuos kelerius metus daro jiems lengvais ir maloniais* (=lengvus ir malonius) (Jablonskis 1912b: 2); *žemių dalelės daro vandenį drumstu* (=drumstą); *priemaišos daro jį pavojingu* (=pavojingą) *sveikatai; padaro kirvį kietesniu* (=kietesnį) (Jablonskis 1920: 26); *veikalų ypatybės darė juos griežtai skirtingais* (=skirtingus) (Jablonskis 1926b: 51); *taupumas padaro žmogų turtingu* (=turtingą); *lotyniškos kanonų citatos jo kalbą darė nuobodžia* (=nuobodžią) (Jablonskis 1926e: 12–13). P. Meškauskas taisydamas

nuosekliai rėmėsi taisykle, kad lietuvių kalboje būdvardinis pažyminy s derinamas gimine, skaičiumi, linksniu ir tik labai retais atvejais yra nederinamas. Jo manymu, iš rusų kalbos atėjusio įnagininko nereikėtų vartoti: *moteris iš tikrųjų dabar tik dar labiau apsinuogino, o moralistai, prisimindami trumpųjų suknelių laikus, greit turės pripažinti buvus juos padoriausiais (=moterų apdarą buvus padoriausią)* (Meškauskas 1931c: 348); *jos savo judrumu net pagražina pavasarį, padaro jį šiltesniu (=šiltesnį)* (Meškauskas 1932b: 351). Įnagininkas šalia tranzityvinio veiksmazodžio **(pa)daryti** buvo taisomas P. Skardžiaus: *trumpinimas padarė kalbą sklandesne (=sklandesnę)* (Skardžius 1998: 722); taisytas *Gimtojoje kalboje: praras pusiausvyrą, kuri šiandien daro jį galingu (=galingą)* (Balčikonis 1935a); *tą saiką padaro beveik negalimu (=tą saiką ... negalimą)* (Barzdukas 1938: 61). Nuosekliai taisyta *Švietimo darbe: Niaura neskaitė (=nelaikė) pelnu, kurs galėtų padidinti turtą ir padarytų juoba pasiturinčiu (=pasiturintį, turtingesnį)* (1920: 72); *vieni tie pasirašymai darė Niaurą reikalingu ir net būtinu (=darė reikalingą ir net privalingą) valsčiuje* (1920: 72); *apmaudas žmogų padaro bejausmiu (=bejausmį)* (1920: 73).

Bendrinėje kalboje jau tada buvo matyti priemonės įnagininko ir tą pačią reikšmę turinčių prielinksninių konstrukcijų konkurencija. J. Jablonskis įnagininką, pavartotą be prielinksnio, taisė į prielinksninę konstrukciją: *jis stovės ginklu rankose (=su ginklu); atvyko pasiuntiniai lauro šakelėmis (=su lauro šakelėmis) rankose; belaisvius apsiautė kareiviai ietimis (=su ietimis) rankose* (Jablonskis 1921: 138); *turėdamas du diplomu – gimnazijos ir akademijos, Kriaučiūnas ryžosi jų pagalba įsigyti aukštąjį pasaulinio mokslo cenzą, reikalingą gimnazijos katedrai (=turėdamas atestatą ir diplomą ryžosi su jų pagalba)* (Jablonskis 1926c: 8)¹¹. Vienas iš J. Jablonskio darbų tyrinėtojų Arnoldas Piročkinas vėliau rašė, kad J. Jablonskis įnagininką taisęs, nes šis linksnis jam galėjo rodytis tarmybe (Piročkinas 1986: 197). Pats J. Jablons-

¹¹ Siekiant geriau suvokti ir paaiškinti J. Jablonskio taisymsus, pravartu pasitelkti ir keletą sakinių, kuriuose kalbininkas siūlė keisti prielinksnį. J. Jablonskis taisė taip: *B. telegrafu pasveikino karalių su naujais metais (=naujųjų metų)* (Jablonskis 1914c: 4) (šalia yra redakcijos priedas: „turbūt naujųjų metų dieną. Bene geriau būtų naujuose metuose, varduvėse“). Vėliau pasakymą *su mielu noru*, dar kartą pabrėždamas taisymsio konteksto svarbą, remdamasis savo tarpe ir nurodydamas panašų lenkų kalbos pavyzdį, J. Jablonskis buvo linkęs taisyti – *mielai, noromis* (Jablonskis 1928b: 3). *Linksniuose ir prielinksniuose* pateiktas toks pat taisymsas: *ar jį su noru (=noringai, mielai, noromis) ima* (Jablonskis 1928: 123). Iš taisymsų matyti J. Jablonskio svarstymai, aiški įnagininko ir įnagininko su prielinksniu reiškiant priemonę arba būdo aplinkybę skirtis.

kis išsamiau šių taisyčių straipsnyje neaiškina, tik prasitaria, kad reikia laikytis vienu bendrą taisyklių (Jablonskis 1921: 140).

P. Meškauskas, greičiausiai remdamasis pirmaisiais J. Jablonskio taisyčiais, siūlo vartoti prielinksninę konstrukciją: *anglas mielu noru* (=su mielu noru) *tą preparuotą galvą nupirko* (plg.: *priėmė su dideliu džiaugsmu, išleido su gražiomis kalbomis*) (Meškauskas 1931c: 350); *Semionas Jedreikinas visus stiklus suraižiojo pačiu tiksliausiu brolišku sąžiningumu* (=su pačiu tiksliausiu brolišku sąžiningumu); *kavinių savininkai greitai pastebėjo kokių palankumu* (=su kokių palankumu) *vyrai priėmė tą naujenybę* (Meškauskas 1931c: 351). J. Balčikonis įnagininką taip pat taisė: *dideliu vargu* (=su dideliu vargu) *įstojo jis pagaliau į kažkokį departamentą* (plg.: *su mielu noru, su ašaromis prašė*) (Balčikonis 1978: 210); *mielu noru priimsiu tą malonę* (=su mielu noru); *spektakliaiėjo didžiausiu pasisekimu* (=su didžiausiu pasisekimu) (Balčikonis 1978: 71); *norai* (=su noru) *dirbame* (Balčikonis 1978: 828). Iš J. Balčikonio aiškinimų galima spręsti, kad remtasi šnekamąja kalba, J. Jablonskio pavyzdžiais. P. Skardžiaus nuomonė tokia pati kaip J. Balčikonio – jo siūlytas įnagininkas su prielinksniu remiantis panašiais pasakymais *su dideliu džiaugsmu, su dideliu pasisekimu, su atvira širdimi* (Skardžius 1936b: 97). Įnagininkas *Gimtojoje kalboje* taisytas ir vėliau, pvz.: *pasitarimuose dalyviai dideliu dėmesiu* (=su dideliu dėmesiu) *išklausė* (Kulbokas 1968: 19).

VIETININKAS

Vietininko vartojimo klaidos – vienos dažniausių. Tarpukario kalbininkai teigė, kad vietininko vartojimas labiausiai iš visų linksnių yra veikiamas svetimų kalbų, daugybės klaidų priežastis – lietuvių ir rusų kalbų vietininkų suplakimas, naujų, ypač abstrakčių, vietininkų atsiranda ir dėl poreikio kalbą intelektinti. Dažniausiai vietininkas klaidingai vartojamas reiškiant būsenos patyrėją, veikimo sritį, būvį, būseną ar požymį, būsenos priežastį ar pagrindą, veiksmo būdą ar laiką.

Vietininku nereiškiamas subjektas ir objektas, todėl jis nevartotinas **būsenos patyrėjui** reikšti. J. Jablonskis prie vietininkų, reiškančių vietą, priskyrė ir tokį sakinį: *be to nėra karvėse pieno*, tačiau šalia pateikia ir įprastesnį pavyzdį – *be to karvės be pieno* (Jablonskis 1928: 97). Taigi abu sakiniai J. Jablonskio teikiami kaip taisyklingi.

Nemažai taisyčių, susijusių su netaisyklingai vartojamu vietininku **veikimo, būsenos** ar **požymio sričiai** (bet ne vietai) reikšti. Toks vietininkas taisytas J. Jablonskio: *jie kaltinami šnipinėjime (=dėl šnipinėjimo)* (Jablonskis 1911b: 2). P. Meškauskas, taisydamas netaisyklingai vartojamus vietininkus veikimo sričiai reikšti, nurodydavo ir taisyimo motyvaciją. Jis rašė, kad lietuvių kalboje šie vietininkai atsiradę dėl rusų kalbos įtakos: *įtartieji žudyme (=įtartieji žudymo dalyviai, įtartieji žudymu) pakviečiami į teismą, parodomi liudininkams, bet anie atsisako pripažinti matę juos šaunančius* (Meškauskas 1931c: 350); *čia užmezgamos pažintys, prisipažįstama meilėje (=pripažįsta savo meilę)* (Meškauskas 1932b: 353). Sakinys *per mokyklą mes pakilsime kultūroj (=pakils mūsų kultūra)* taisomas remiantis panašiais, lietuvių kalbai nebūdingais pavyzdžiais: „juk nesakoma pakilo sveikatoje, sustiprėjo sveikatoje“. Pasak P. Meškausko, „čia žodis suprantamas kaip mūsų pačių savybė, kaip sveikata, išmintis, protas. Sustiprėti, pakilti, išaugti galima tik tokiomis aplinkybėmis, kurios yra šalia mūsų, pvz.: *jis iškilo darbe, gyvenime*“ (Meškauskas 1932a: 506). Panašius klaidingai pavartotus vietininkus taisė P. Skardžius: *laikyti jį arešte (=areštuotą)* (Skardžius 1998: 707); *įtaria tėvo nužudyme (=tėvo nužudymu)* (Skardžius 1998: 306); *vokiečių teismas rado jį kalnu (=kalną) neteisėtame visuomeniško turto naudojime, kyšių ėmime (=dėl neteisėto turto naudojimo, kyšių ėmimo)* (Skardžius 1998: 306). J. Kruopas *Gimtojoje kalboje* nurodė būdingiausias vietininko klaidas. Tarp jų ir dažnai klaidingai vietininku reiškiamą veikimo sritis: *tardyme pasivadino svetima pavarde (=per tardymą, tardomas); bėgime laimėjo rekordą (=laimėjo bėgimo rekordą); komedija to režisieriaus pastatyme (=pastatyta) turėjo pasisėkimą; buvo įtartas padegime (=padegimu)* (Kruopas 1939: 124).

Vietininkas nevartotinas daikto **būviui, būsenai** ar **požymiui** reikšti. Tokius atvejus savo straipsniuose taisė J. Jablonskis: *kame (=kuo) jis kaltas?* (Jablonskis 1911a: 1, 3); *tame kaltas yra vanduo (=tuo)* (Jablonskis 1914b: 2, 3); *mus tame įtikina (=mus tuo įtikina)* (Jablonskis 1920: 26); *Gimtojoje kalboje* taisė A. Salys: *kame dalykas (=kas dalykas); ne tame reikalas (=ne tas reikalas)* (Salys 1935: 8) ir J. Kruopas: *dalykas tame (=toks)* (Kruopas 1939: 124); J. Balčikonis: *autorius visame kame (=visur, visados) mėgsta tikslumą* (Balčikonis 1978: 210). P. Skardžius, taisydamas sakinį *nelaimė tame (=nelaimė, kad) daugelis emigrantų užmiršta gimtąją kalbą*, pabrėžė, kad toks vietininkas yra lietuvių kalboje nevartotina gryna rusybė (Skardžius 1936a: 92).

Dažnai kalbininkų taisyti vietininkai *drabužiuose, rūbuose, uniformoje* ir kt., pvz.: *greta sėdėjo moteris baltuose rūbuose (=baltais apdarais)* (Jablonskis 1926b: 52); *jis vaikščiojo kunigo drabužiuose (=kunigo drabužiais)* (Jablonskis 1926c: 8); *dabartinis dvaro savininkas Faria di Kastro lėnaus būdo senelis naminio milo apdare (=rūbais) skundžiasi dėl sunkių sąlygų* (Meškauskas 1931c: 351); *tuojau atvažiuokite pas mane pilnoje uniformoje (=su visa uniforma; vietininkas atsirado dėl rusų kalbos įtakos)* (Meškauskas 1932: 69); *faraonas karo rūbuose (=su karo rūbais)* (Balčikonis 1935a); *vaikas šilkinuose rūbuose (=šilkiniais rūbais)* (Dambrauskas 1937: 68, 69); *sutikau kariškio rūbuose (=drabužiais)* (Juška 1938: 30); *pasirodė pilnoje uniformoje (=pilna uniforma)* (Kruopas 1939: 124); *paleido vienuose baltiniuose (=vienais baltiniais)* (Kruopas 1939: 124); *Berlyno polismenai visados atrodo it naujuose rūbuose, baltose pirštinėse (=naujais rūbais, baltomis pirštinėmis)* (Skardžius 1936: 15); *daugumas samojedų vaikšto savo kailiniuose drabužiuose (=kailiniais drabužiais; su kailiniais drabužiais)* (Skardžius 1998: 636). Taisydamas tokius vietininkus P. Skardžius ne kartą nurodė ir taisyimo motyvaciją: vietininku paprastai reiškiami vieta, kur kas yra arba vyksta. Minėtu sakiniu norima pasakyti, kad samojedai vaikšto ne drabužiuose, kaip kieme ar lauke, bet kailiniais drabužiais arba su kailiniais drabužiais (Skardžius 1998: 636).

Jau tarpukariu taisyti dėl kitų kalbų įtakos įsigalėję vietininkai.

Atstume: *25 mylių atstume nuo Viduržemio jūros (=už 25 mylių nuo Viduržemio jūros)* (Balčikonis 1935).

Atvejuje: *teisinimasis [...] šiame atvejuje (=šiuo atveju) pakenktų* (Juška 1938: 30); *tame atvejuje (=tuo atveju)* (Kruopas 1939: 124); *visuose atvejuose (=visais atvejais) įrodomi paviršutiniai santykiai – vietininkas visuose atvejuose netinka kaip ir visuose atsitikimuose: čia mūsų kalbos palinkimais vartotinas tik įnagininkas* (Skardžius 1936a: 93).

Egzemplioriuje: šis vietininkas taisytas *Gimtojoje kalboje: raštas pateiktas dviejuose egzemplioriuose (=dviem egzemplioriais)* (Jurkynas 1938: 19).

Galioje: *visi receptai sulaišką moterį nuo pastorėjimo pasilieka galioje ir ji vis dar turi jų prisilaikyti (=pasilieka tos pat vertės)* (šis vietininkas yra sveltomybė, atėjusi iš rusų kalbos) (Meškauskas 1931c: 348).

Formoje: *žaidikas yra geroje formoje (=geros formos)* (Kruopas 1939: 124); plg.: *jis geros galvos, stiprių plaučių*.

Nuotaikoje: *jis buvo geroje nuotaikoje (=geros nuotaikos)* (Skardžius 1998: 344); P. Meškauskas šį vietininką taiso todėl, kad jis lietuvių kalboje atsi-

rado dėl rusų ir vokiečių kalbų įtakos: *jeigu moterys dažnai būtų optimistiš-koj nuotaikej, tai (=optimistiškai nusiteikusios)* (Meškauskas 1932: 68).

Pavidale: *grynoji klintis, kaip ir kiti mineralai, kai kada pasitaiko pavidale kristalų (=kristalų pavidalo)* (Jablonskis 1920: 26); *vokiečiai maną priskirti visą Lietuvą Lenkijai, tik dar nežiną, kokioj formoj [...] ar Liublino unijos pavidale (=kokia forma [...] ar Liublino unijos pavidalu)* (Juška 1938: 30); *pasirodė žalčio pavidale (=pavidalu)* (Kruopas 1939: 124).

Reikale: *pas jas širdys tautos reikaluose (=jų širdys tautos reikalams) yra jautrios* (Barzdukas 1940: 24); *tame reikale (=tuo reikalu) kreipkis į jį* (Kruopas 1939: 125).

Sąstate: *vandenilis yra visokių kūnų sąstate (=vandenilio yra visokiuose kūnuose, visokių kūnų sudėtyje)* (Jablonskis 1920: 26); *išėjo nuolatiniam sąstate (=nuolatine sudėtimi)* (Kruopas 1939: 124).

Skaičiuje: *išspausdino dideliame skaičiuje (=didelį skaičių)* (Kruopas 1939: 125).

Sumoje: *vekselis 300 litų sumoje (=sumai)* (Kruopas 1939: 124); *parašė sąskaitą 100 litų sumoje (=sumai)* (Skardžius 1998: 344).

Stiliuje: *rūmai statyti švedų stiliuje (=švedų stiliaus)* (Meškauskas 1932c: 70); *namas pastatytas tautiškaime stiliuje (=stiliumi)* (Kruopas 1939: 124).

Stovyje: *ar jums ne gėda tokiam stovyje (=tokiems) rodytis žmonėms* (Meškauskas 1931c: 350); *prašoma pranešti, kokiame stovyje skolos išieškojimas (=kiek yra skolos išieškota)* (Skardžius 1998: 720); *gėda tokiam stovyje (=tokiam) rodytis* (Kruopas 1939: 124); *jį rado girtame stovyje (=girtą)* (Skardžius 1998: 344).

Temoje: *rašėme rašinių temoje (=tema) „Maironio lyrika“* (Skardžius 1939a: 9).

J. Jablonskis taisė ir kitus vietininkus, pvz.: *jo laikraštis būsiąs spausdinamas dviejose kalbose (=dviem kalbom); visi laikraščiai eina lietuvių kalboje (=lietuvių kalba); ir latviai norėjo susirinkime kalbėti prigimtoje kalboje (=gimtąja kalba kalbėti)* (Jablonskis 1911b: 2); *jis parodo puikiai nusimanąs visose kojinių ypatybėse (=apie ypatybes)* (Jablonskis 1926f: 741, 746). P. Skardžius panašius atvejus taip pat taisė: *vokiečiai labai maža tenusimano lietuvių kalboje (=apie lietuvių kalbą)*. Jo nuomone, nusimanyti kalboje ar kituose reikaluose yra niekuo nepateisinama verstinė svetimybė (Skardžius 1936a: 92), pasakymas *viskas tvarkoje* yra verstinė (iš vokiečių, rusų kalbų) inteligentų kalbos ypatybė, todėl lietuvių kalbai svetima. P. Skardžius griežtai šio vie-

tininko netaiso, bet pastebi, kad galima ir kitaip pasakyti (*viskas gerai, viskas buvo kaip reikiant, viskas buvo sutvarkyta*) (Skardžius 1998: 757). J. Balčikonio taisyta griežčiau: *tai ir tvarkoj (=gerai) tegu sau kraustosi* (Balčikonis 1978: 228).

Gimtojoje kalboje J. Kruopas rašė, kad lietuvių kalbos polinkiais negalima pateisinti iš kitų kalbų verstų vietininkų, kai jais reiškama trumpa laiko aplinkybė, pažymins, arba kai jie vartojami vietos arba būdo aplinkybei reikšti ten, kur kalbos jausmas liepia vartoti kitus linksnius (Kruopas 1939: 123–124). Savo straipsnyje jis pateikia nemažai taisytinų vietininkų. Tačiau paminimi verstiniai vietininko atvejai, kurių taisyti nereikėtų: *viskas yra tvarkoje; žygiavo su savo vadu priešakyje* (Kruopas 1939: 125). Netaisomi tie vietininkai, kuriuos galima pateisinti lietuvių kalbos pavyzdžiais: *jis yra pareigose, tarnyboje, atostogose; padarė reformas finansuose; nusimano lietuvių kalboje; partija laimėjo rinkimuose; pasiliko liūdnoje padėtyje; ilgų metų eilėje; įstatymas pasilieka galioje; lietuvių kalboje tas mintis išreiškiamo kitaip* (Kruopas 1939: 125). „Galima pasakyti ir kitaip, bet yra pagrindo teigti, kad minėtieji vietininkai glaudžiai pritampa prie jokio įtarimo nekeliančių vietininkų: vienur jais išreiškiamo tam tikrą sritį (*padarė reformas finansuose; nusimano lietuvių kalboje*), kitur pasakome beveik konkrečią vietą (*jis yra tarnyboje*)“ (Kruopas 1939: 125). Matyti, kad kai kuriuos J. Jablonskio ir P. Skardžiaus taisytus vietininkus J. Kruopas buvo linkęs pateisinti.

Vietininkas taip pat nevertotinas **būsenos priežastiai, pagrindui** reikšti. Dėl kitų kalbų įtakos lietuvių kalboje atsirado daug nevertotinų priežasties vietininkų: *išdavoje, pasekmėje, rezultate* ir kt. Tokius vietininkus taisė P. Meškauskas: *to liūdno žygio rezultate (=to liūdno žygio rezultatas) keturi ugniagesiai palaidoti* (Meškauskas 1931a: 395); J. Kruopas: *to išvadoje, pasekmėje, rezultate (=dėl to, ryšium su tuo) pakilo kainos* (Kruopas 1939: 124); P. Skardžius: *karų pasėkoje (=dėl karų) visada atsiranda pabėgėlių; sąryšyje (=ryšium) su pasunkėjusia padėtimi buvo kilę daug neramumų* (Skardžius 1998: 334); L. Dambrauskas: *to pasėkoje įvairiuose kraštuose atsirado šaukimas į kovą (=to pasekmė)* (taip paprasčiau ir lietuviškiau) (Dambrauskas 1936: 111); J. Balčikonis: *to pasėkoje (=dėl to, dėl tos priežasties) įvyksta dažnos avarijos* (Balčikonis 1978: 308); *to pasėkoje (=dėl tos priežasties) jų antikinių tikrinių vardu formos atrodo labai margai* (Balčikonis 1978: 329).

Vietininkas nevertotinas **veiksmo būdui** ar **laikui** reikšti. Tokius atvejus taisė J. Jablonskis: *mes pakol kas daugume (=daugumas) švarūs* (Jablons-

kis 1926e: 12, 13); P. Meškauskas: *jeigu aš tikrumoj (=iš tikrųjų) tokia bjauri, tai kodėl tu nepersiskiri su manim* (Meškauskas 1932: 68); *protinis darbas jai turi sektis, ir tikrumoje (=iš tikrųjų) sekasi* (Meškauskas 1932b: 352). Taisyta *Gimtojoje kalboje: departamentas principe (=iš principo) sutiko* (Jurkynas 1938: 19); *gyventojai daugumoje (=daugumas gyventojų) yra ūkininkai* (Kruopas 1939: 124); *negalima pilnumoje (=pilnai) naudotis* (Kruopas 1939: 125). Taisė P. Skardžius: *vietininkas principe prieveiksmiškai vartoti netinka* (Skardžius 1998: 733); *tikrumoje (=iš tikrųjų) jis labai turtingas* (Skardžius 1998: 344); *šios priesagos esmėje (=iš tikrųjų) yra skirtingos* (Skardžius 1936a: 92); J. Balčikonis: *dalis pavardžių tikrumoje (=iš tikro, tikrai sakant) galėjo atsirasti lietuvių kalboje žymiai anksčiau* (Balčikonis 1978: 32); A. Salys: *daugumoje (=daugumas) nebeįstengė prisitaikyti prie naujo gyvenimo; susirinkusieji daugumoje (=dauguma susirinkusiųjų) tam pritarė*. Šis vietininkas, anot A. Salio, yra gryna rusybė (Salys 1938b: 4).

Kalbos patarėjyje rašoma, kad *tikrenybėje, tikrumoje* – vertiniai iš rusų kalbos, nevartotini kaip prieviksmai (1939: 129). P. Skardžius panašius vietininkus taip pat peikė. Jo nuomone, daugelis tokių vietininko formų atsirado dėl kitų kalbų įtakos: *tikrumoje (=iš tikro) toji spaustuė buvo saugumo policijos likviduota. Tikrumoje* yra tokia pat svetimybė kaip ir *esmėje: jis esmėje (= iš esmės) buvo geras* (Skardžius 1998: 304).

Vietininkas nevartotinas kaip prielinksnis ar polinksnis **laiko tarpui** reikšti. Svarstytas ir laiko vietininko vartojimas, taisyti klaidingai pavartoti atvejai: *ji laike savo trumpo gyvenimo Vilniuje (=ji trumpai begyvendama Vilniuje) daug ką padarė* (Jablonskis 1911b: 2); *tai visa galima kelių valandų bėgyje (=per kelias valandas) pašalinti* (Jablonskis 1926h); *dviejų savaitių bėgyje (=per dvi savaites)* (Jablonskis 1928a: 3); *kabinetas bus sudarytas šios savaitės bėgyje (=šių savaitę, šioj savaitėj)* (Jablonskis 1930: 31, 33); *užrašai padaryti dešimties metų bėgyje (=per dešimtį metų)* (rusų kalbos įtaka) (Meškauskas 1931c: 351); *prašo laike trijų dienų (=per tris dienas) viską sumokėti* (Kalbos kertelė 1933a: 3); *laike trijų savaitių, mėnesių (=per tris savaites, mėnesius)* (Jurkynas 1938: 19); *sveikinasi laike iškilmių (=per iškilmes, iškilmėse, iškilmių metu)* (Kruopas 1939: 124); *laike trijų savaitių (=per tris savaites) dar gali daug kas įvykti* (Skardžius 1998: 344); *laiko bėgy išmoko ir liaudis lietuviškos tarties (=su laiku)* (šio pasakymo mūsų kalba nepateisina ir todėl jo nereikia vartoti) (Skardžius 1935d: 173).

Aide rašyta, kad laiko aplinkybė reiškia ne vietininku, o įnagininku. Remiantis J. Jablonskio ir P. Skardžiaus taisytais, sakiniai *tame laike jau*

čia žmonės gyveno; karo laike neturėjome duonos taisomi taip: tuo laiku (metu) jau čia žmonės gyveno; karo metu (laiku) neturėjome duonos; sakiniai kabinetas bus sudarytas šios savaitės bėgyje; laike trijų savaičių ištaisomi kabinetas bus sudarytas šių savaitę; šioj savaitėj; per tris savaites (Horodničiūtė 1938c: 3). *Laiko bėgyje, laikotarpyje* nurodomi kaip taisytini atvejai ir *Kalbos patarėjuje*.

IŠVADOS

1. Apžvelgus ankstyvuosius linksnių taisymsus galima apibendrinti, kad taisymsio motyvacijos labai trūko, o jeigu ir būdavo pateikiama, tai dažniausiai apibendrinama kaip rusų, lenkų, vokiečių kalbų įtaka. Kai kurie autoriai svetimų kalbų įtaka grindžia beveik visus taisymsus, nepasidomėdami vidiniais kalbos dėsniais. Argumentai išryškėja tik diskusijose. Diskutuojant atsiranda kitokių, įdomesnių taisymsio motyvų, aktyviai reiškiami nuomonė, požiūris į kalbos dalykus.

2. Taisymsai dažnai motyvuojami pacituojant kito autoriaus sakinį, be išlygų teikiant jį kaip taisyklingos kalbos pavyzdį. Kitaip tariant – kito autoriaus teiktas sakinyis ir yra taisymsio motyvacija. Šiais atvejais daug lemia autoriaus, kuriuo remiamasi, autoritetas. Dažnai ta pati taisymsio tradicija eina per kelių autorių darbus ar straipsnius.

3. Jonas Jablonskis taisymsų dažnai neaiškindavo, nes siekdavo pateikti daugiau pavyzdžių, taupė vietą ir laiką. Galima teigti, kad taisydamas jis daugiausia rėmėsi tarmių duomenimis, tautosaka, dainų rinkiniais, gramatikomis. Visais savo taisymsais, teiginiais, argumentais J. Jablonskis siekė kalbos taisyklingumo, sistemiškumo ir nuoseklumo.

4. Vardininko taisymsas į dalies kilmininką yra vienas nuosekliausių. Taisant dažniausiai remtasi tarmių duomenimis, gramatikų nustatytomis normomis, atsižvelgiant į kontekstą ir vartojimo tradiciją. Buvo taisymsos nelietuviškos, pasiskolintos ar lietuvių kalbai svetimos formos.

5. Dažniausiai taisyti ir daug klausimų kėlę kilmininko atvejai, susiję su lietuvių kalbai būdinga visumos ir dalies raiška. Pagrindinė taisymsio motyvacija – nuo J. Jablonskio susiklosčiusi taisymsų tradicija, kitų kalbų įtaka, taisant atsižvelgiama į pasakymo prasmę.

6. Dėl daugelio naudininko taisymsų ilgai svarstyta, pateikta nemaža skirtingų nuomonių. Nuosekliausiai taisymsas naudininkas, klaidingai varto-

jamais kaip objekto linksnis. Šio taisymo pagrindinė motyvacija – kitų kalbų, rusų arba vokiečių, įtaka, tarmių duomenys. Dėl kitų kalbų poveikio klaidingu laikomas veiksmažodžio *tikėti* vartojimas su naudininku.

7. Apibendrinus visus galininko taisymus, įvairių autorių svarstymus ir mintis, galima teigti, kad svyravo galininko vartojimas su kreipimosi veiksmažodžiais. Dažniausiai pasitaikanti motyvacija taisant galininką yra nuo J. Jablonskio susiklosčiusi vartojimo ir taisymo tradicija, didelę įtaką daro gimtoji tarmė, gyvoji kalba. Daug taisymų grindžiami svetimų kalbų įtaka.

8. Dažniausia įnagininko taisymo motyvacija – kitų kalbų (rusų, lenkų, vokiečių) įtaka. Kai kuriuos taisymus, polemizuodamas su kitais autoriais, J. Jablonskis grindė tarmių duomenimis. Vėlesni kalbininkai atsižvelgdavo į kontekstą, rečiau – į lietuvių kalbos vidinius dėsnius. Iš apibendrintos taisymų motyvacijos galima spręsti, kad svarbiausias kriterijus – kalbos grynumas.

9. Pagrindinė vietininko klaidų taisymo motyvacija – kitų kalbų, dažniausiai rusų kalbos, įtaka. Pavieniais atvejais remtasi ir vidiniais kalbos dėsniais. Taisant vietininko klaidas, palyginti su kitais linksniais, mažiausiai remtasi kalbos nuojauta, subjektyviais argumentais. Nors būta svyravimų, vietininko taisymai beveik nesikeitė.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Ambrazas V. 1990: Kaip kreiptis? Kaip vadinti? – *Gimtoji kalba*, 4, p. 9–11.
- Balčikonis J. 1935: Recenzijos. – *Gimtoji kalba*, sąs. 3, p. 45–48.
- Balčikonis J. 1935a: Recenzija. – *Gimtoji kalba*, sąs. 11, p. 174
- Balčikonis J. 1938: Kalbos reikalu. Susirinko posėdžio. – *Naujoji romuva*, Nr. 12, p. 297.
- Balčikonis J. 1978: *Rinktiniai raštai*, t. 1, Vilnius: Mokslas.
- Baranauskas J. 1896: *Kalbomokslis lietuviškos kalbos* (Mokslas lietuviškos kalbos).
- Barzdukas S. 1938: Recenzijos. – *Gimtoji kalba*, sąs. 4, p. 60–64.
- Barzdukas S. 1940: Vėl po vidurinę mokyklą pasidairius. – *Gimtoji kalba*, sąs. 2, p. 21–25.
- Būga K. 1914: Kalbos mažmožiai. – *Vairas*, Nr. 11, p. 18–19.
- Dambrauskas L. 1936: Taisymai. – *Gimtoji kalba*, sąs. 7, p. 111–112.
- Dambrauskas L. 1937: Recenzijos. – *Gimtoji kalba*, sąs. 4, p. 68–69.
- Horodničiūtė E. 1938a: Lietuvių kalbos skiltis. – *Aidas* (Vilnius), Nr. 5, gegužės 13, p. 3.

- Horodničiūtė E. 1938c: Lietuvių kalbos skiltis. – *Aidas* (Vilnius), Nr. 9, gegužės 26, p. 3.
- Horodničiūtė E. 1938b: Lietuvių kalbos skiltis. – *Aidas* (Vilnius), Nr. 7, gegužės 20, p. 3.
- Jablonskis J. 1893: Medega sintaksiui. – *Varpas*, Nr. 10, p. 148–151.
- Jablonskis J. 1901: *Lietuviškos kalbos gramatika*, Tilžė.
- Jablonskis J. 1911a: Kalbos dalykai (Šių dienų rašomosios kalbos reikalams). – *Viltis*, Nr. 126, p. 1–3.
- Jablonskis J. 1911b: Kalbos dalykai (Šis tas iš linksnių ir prielinksnių mokslo). – *Viltis*, Nr. 147, p. 2–3.
- Jablonskis J. 1912a: Rašomosios kalbos dalykai. – *Viltis*, Nr. 55, p. 2–3.
- Jablonskis J. 1912b: Rašomosios kalbos dalykai. – *Viltis*, Nr. 108, p. 2.
- Jablonskis J. 1912c: Kalbos dalykai. – *Viltis*, Nr. 3, p. 1–3.
- Jablonskis J. 1912d: „Rašomosios kalbos dalykų“ kritikui. Laiškas p. Druskiui. – *Viltis*, Nr. 132, p. 2–3.
- Jablonskis J. 1914: Kalbos dalykai. – *Viltis*, Nr. 7, p. 4.
- Jablonskis J. 1914a: Kalbos dalykai. – *Lietuvos žinios*, Nr. 12, sausio 16, p. 2–3.
- Jablonskis J. 1914b: Šių dienų rašomosios kalbos reikalai. – *Viltis*, Nr. 86, balandžio 23, p. 2–3.
- Jablonskis J. 1914c: Kalbos dalykai. – *Viltis*, Nr. 9, sausio 12, p. 4.
- Jablonskis J. 1917: Recenzija. – *Santara*, Nr. 22, p. 2.
- Jablonskis J. 1919: Kritika ir bibliografija. – *Švietimo darbas*, Nr. 2–3, p. 7–8.
- Jablonskis J. 1920: Kalbos dalykai. – *Švietimo darbas*, Nr. 4, p. 21–27.
- Jablonskis J. 1921: Kritika ir bibliografija. – *Švietimo darbas*, Nr. 11–12, p. 121–150.
- Jablonskis J. 1925a: Kalba ir literatūra. – *Švietimo darbas*, Nr. 11, p. 1208–1217.
- Jablonskis J. 1925b: Keli kalbos dalykai. – *Lietuvos žinios*, Nr. 104, p. 186.
- Jablonskis J. 1925c: Dėdės Tomo trobelė. Karklio vertimo recenzija. – *Švietimo darbas*, Nr. 1, p. 54–57.
- Jablonskis J. 1925d: Keli kalbos dalykai. – *Lietuvos žinios*, Nr. 104, p. 4.
- Jablonskis J. 1926a: Literatūros dalyko kalba. – *Lietuva*, Nr. 45, p. 2–3.
- Jablonskis J. 1926b: Kalba ir literatūra. – *Švietimo darbas*, Nr. 1, p. 46–55.
- Jablonskis J. 1926c: Spaudiniai. – *Lietuva*, Nr. 113, p. 2–8.
- Jablonskis J. 1926d: Kritika ir bibliografija. – *Švietimo darbas*, Nr. 2, p. 158–159.
- Jablonskis J. 1926e: Laikraščio kalbos dalykai. – *Lietuvis*, Nr. 26, p. 12–13.

- Jablonskis J. 1926f: Literatūros dalykų kalba. – *Švietimo darbas*, Nr. 6, p. 741–746.
- Jablonskis J. 1926g: Literatūros dalykų kalba. – *Švietimo darbas*, Nr. 4, p. 401–407.
- Jablonskis J. 1926h: Mūsų laikraščių kalbos dalykai. – *Lietuva*, Nr. 200.
- Jablonskis J. 1927: Ir vėl laikraštinės kalbos dalykai. – *Lietuva*, Nr. 246, p. 3–4.
- Jablonskis J. 1928: *Linksniai ir prielinksniai: jų vartojimas mūsų kalboje*, Kaunas: Sakalas.
- Jablonskis J. 1928a: Įvairūs mūsų žodynėlio dalykai. – *Lietuvos aidas*, Nr. 215, spalio 22, p. 2–3.
- Jablonskis J. 1928b: Įvairūs mūsų žodynėlio dalykai. – *Lietuvos aidas*, Nr. 221, spalio 29, p. 2–4.
- Jablonskis J. 1930: Laikraštinės kalbos dalykai. – *Kalba*, sąs. 1, p. 31–36.
- Jakštas A. (Druskus) 1912: Rašomosios kalbos dalykai. – *Draugija*, Nr. 68, p. 284–287.
- Jakštas A. 1933: Pasisveikinimai. – *Gimtoji kalba*, sąs. 1, p. 2–3.
- Jurkynas M. 1938: Dėl mūsų raštinės kalbos. – *Gimtoji kalba*, sąs. 1, p. 19–23.
- Juška A. 1938: Recenzijos. – *Gimtoji kalba*, sąs. 2, p. 29–31.
- Kalbininkų rungtyinės, 1928: *Lietuva*, Nr. 23, sausio 28, p. 6.
- Kalbos kertelė, 1933: Kalbos kertelė. – *Panevėžio balsas*, Nr. 14, balandžio 2, p. 3.
- Kalbos kertelė, 1933a: Kalbos kertelė. – *Panevėžio balsas*, Nr. 23, birželio 4, p. 3.
- Kalbos kertelė, 1933b: Kalbos kertelė. – *Panevėžio balsas*, Nr. 24, birželio 11, p. 3.
- Kalbos patarėjas, 1939: Lietuvių kalbos draugija, Kaunas: Šviesa.
- Kruopas J. 1939: Vietininko vartojimas. – *Gimtoji kalba*, sąs. 8, p. 122–125.
- Kruopas J. 1951: Atstovauti kam ar ką? – *Tarybinė mokykla*, Nr. 11, p. 31.
- Kruopas J. 1998: *Rinktiniai raštai*. Sudarytojas Stasys Keinys, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Kulbokas V. 1968: Mūsų spaudos kalba. – *Gimtoji kalba*, Nr. 1–2, p. 19–21.
- Labokas J. 1933: Apžvalga. – *Gimtoji kalba*, sąs. 4, p. 63.
- Lengvinas A. 1938: Užsienio lietuvių spaudos kalba. – *Gimtoji kalba*, sąs. 1, p. 3–7.
- Meškauskas P. 1931: Laikraštinės kalbos trūkumai. – *Vairas*, Nr. 6, p. 231–237.

- Meškauskas P. 1931a: Laikraštinės kalbos trūkumai. – *Vairas*, Nr. 7–8, p. 390–397.
- Meškauskas P. 1931b: Laikraštinės kalbos trūkumai. – *Vairas*, Nr. 9, p. 58–67.
- Meškauskas P. 1931c: Laikraštinės kalbos trūkumai. – *Vairas*, Nr. 11, p. 345–354.
- Meškauskas P. 1932: Laikraštinės kalbos trūkumai. – *Vairas*, Nr. 1, p. 66–69.
- Meškauskas P. 1932a: Laikraštinės kalbos trūkumai. – *Vairas*, Nr. 4, p. 505–510.
- Meškauskas P. 1932b: Laikraštinės kalbos trūkumai. – *Vairas*, Nr. 3, 350–358.
- Meškauskas P. 1932c: Laikraštinės kalbos trūkumai. – *Vairas*, Nr. 5, p. 70–74.
- Meškauskas P. 1932d: Laikraštinės kalbos trūkumai. Atsakymas E. Viskantai ir keli paaiškinimai. – *Vairas*, Nr. 7–8, p. 358–363.
- Murka J. 1917: Recenzijos. – *Laisvoji Lietuvos mokykla* (Petrapilis), Nr. 1, p. 14–15.
- Piročkinas A. 1986: *Jono Jablonskio taisymai*, Kaunas: Šviesa.
- Salys A. 1925: Dėl A. Vireliūno „Kalbos neaiškumų“. – *Lietuvis*, Nr. 10, kovo 6, p. 10–11.
- Salys A. 1935: Mokykla ir kalbos jausmas. – *Gimtoji kalba*, sąs. 1–2, p. 7–10.
- Salys A. 1937: Iš naujybinės kalbos praktikos. – *Gimtoji kalba*, sąs. 8, p. 134–137.
- Salys A. 1938a: Dėl vardo kilmininko ir vardininko. – *Lietuvos aidas*, Nr. 167, balandžio 13, p. 4.
- Salys A. 1938b: Ne daugumoje, bet daugumas pritarė. – *Lietuvos aidas*, Nr. 106, kovo 9, p. 4.
- Salys A. 1938c: Vadovauti, atstovauti kam, o ne ką. – *Lietuvos aidas*, Nr. 193, gegužės 2, p. 4.
- Salys A. 1938d: Laba diena, ne labai dieną. – *Lietuvos aidas*, Nr. 470, spalio 17, p. 3.
- Salys A. 1979: *Raštai*. T. 1. *Bendrinė kalba*, Roma.
- Skardžius P. 1999: *Rinktiniai raštai*. T. 5. *Akcentologija, bendrinės kalbos kultūra, publicistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Skardžius P. 1930: Dėl mūsų kritikų nuomonės apie kalbos dalykus. – *Kalba*, sąs. 2, p. 84–93.
- Skardžius P. 1935a: Bendrinė kalba ir jos rūšys. – *Gimtoji kalba*, sąs. 1–2, p. 3–7.

- Skardžius P. 1935b: Klausimų kraitelė. – *Gimtoji kalba*, sąs. 10, p. 173.
- Skardžius P. 1935c: Apžvalga (dėl E. Viskantos „Putino kalbos kritikos šešėly“). – *Gimtoji kalba*, sąs. 8, p. 124–126.
- Skardžius P. 1935d: Taisymai. – *Gimtoji kalba*, sąs. 10, p. 171–173.
- Skardžius P. 1936: Klausimų kraitelė. – *Gimtoji kalba*, sąs. 1–2, p. 13–17.
- Skardžius P. 1936a: Taisymai. – *Gimtoji kalba*, sąs. 6, p. 92–93.
- Skardžius P. 1937: Recenzijos. Prošvaistė. – *Gimtoji kalba*, sąs. 9, p. 158–160.
- Skardžius P. 1939: Klausimų kraitelė. – *Gimtoji kalba*, sąs. 1, p. 9.
- Skardžius P. 1997: *Rinkiniai raštai*. T. 2. *Bendrinės kalbos dalykai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Skardžius P. 1998: *Rinkiniai raštai*. T. 3. *Bendrinės kalbos dalykai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Stonys M. 1940: Modernybės mūsų spaudos kalboje. – *Gimtoji kalba*, sąs. 4, p. 58–59.
- Šukys J. 1995: Kaip geriau: ponas direktoriau ar pone direktoriau? – *Gimtoji kalba*, Nr. 8–9, p. 13.
- Švietimo darbas, 1920: Kritika ir bibliografija, Nr. 8–9, p. 62–76.
- Talmantas J. 1933: Klausimų kraitelė. – *Gimtoji kalba*, sąs. 3, p. 39–43.
- Talmantas J. 1934: Klausimų kraitelė. – *Gimtoji kalba*, sąs. 7–10, p. 118–120.
- Vireliūnas A. 1923: Kritika ir bibliografija. – *Švietimo darbas*, Nr. 6–7, p. 486–488.
- Vireliūnas A. 1925: Kalbos neaiškumai. – *Lietuvis*, Nr. 7, vasario 13, p. 13.
- Vireliūnas A. 1925a: Kalbos neaiškumai. Atsakymas Saliui. – *Lietuvis*, Nr. 14, balandžio 3, p. 13.
- Viskanta E. 1935: Kalbos dalykai. Putino kalbos kritikos šešėly. – *Vairas*, Nr. 7–8, p. 366–371.
- Žemaičių ir Lietuvos apžvalga, 1890, Nr. 2.

Gauta 2011 11 30

FOLLOWING THE PATH OF JONAS JABLONSKIS: CASE ERRORS AND WHY THEY SHOULD BE AMENDED

S u m m a r y

Starting with Jonas Jablonskis, the systematicity and attempts to strengthen the Lithuanian language norm have become more consistent. At the beginning of the 20th century the norm experienced a major impact of linguists working in the journal *Gimtoji kalba*, such as Skardžius, Salys, Jonikas, Talmantas, later—Balčikonis, Dambriūnas (Dambrauskas). Since the middle of the 20th century attempts to set the norm have become much less individualistic, more organised, contributors of the journal *Gimtoji kalba* were engaged in heated discussions on a number of topics relating to the theory of language culture as well as many of its practical issues, language use and norm setting in standardised language. Various newspapers and magazines started publishing articles dealing with practical language issues, including debatable topics. The articles focused on the research into grammatical cases and their usage, including errors, found in the actual language usage of the time.

The present paper offers an overview of the first steps when the cases were started to be amended, attempts to amend the usage of the cases by linguists of the period between the two world wars, reasons for such amendments given by J. Jablonskis and linguists of the *Gimtoji kalba*, some later repercussions. The overview of early amendments of case usage can be summarised by pointing out that the reasons for such amendments were not always sufficiently detailed and well-grounded; in most cases reference was made to the impact of Russian, Polish and German. Some authors pointed out the impact of foreign languages as the key reason for all amendments, with no reference to the laws of language. An inclination to adopt the reasons from other authors is noticeable. The reasons supported by arguments are only given in the discussion section. In the course of discussion, some other, more vivid, reasons emerged; different opinions and new approaches to language were actively expressed. Jablonskis abstained from commenting and attempted to provide more examples, tried to save space and time. Very often the explication mainly included a sentence quoted from another author, which was given as an example of standard language. No discussion as to its well-formedness was found. In other words, the sentence by another author was the motivation to present it. In many cases the name of the author was mostly relied on. Often the same tradition of amending is noticeable in the works of several authors. Jablonskis must have relied on the data of the dialects, folklore, collections of songs and grammars. In all of his amendments Jablonskis attempted at language well-formedness, systematicity and consistency. His pro-

posal to replace the nominative case by the partitive genitive (*Genitivus partitivus*) was among the most consistent. When amending, reference was mostly made to the data of the dialects, the language norms set by grammars; however, the context and tradition of usage were also important. The genitive case was among the most heatedly debated and most frequently amended cases, which must have been due to the whole-part relationship often expressed in Lithuanian by the genitive case. Numerous amendments of the dative case were the result of long-lasting discussion and a range of different opinions. The dative erroneously used to refer to an object was amended in the most consistent manner. The overview of all amendments of the accusative, comments and ideas suggested by different authors have led to a conclusion that the usage of the genitive case with the verbs of address was fluctuating. The data collected from different authors has led to a conclusion that the most frequent reason for amending the instrumental case is the impact of other languages (Russian, Polish, German). Jablonskis, in his discussion with some other authors, used the data of the dialects. Later linguists more often referred to the context, very seldom also to the laws of the Lithuanian language. When amending the locative, the linguist's intuition seems to have been the least reliable; more arguments were provided. Despite that the usage was rather fluctuating, the amendments of the locative were largely stable.

KEY WORDS: nominative case, genitive case, dative case, accusative case, instrumental case, locative case, codification.

IRENA SMETONIENĖ
BRIGITA DAMBRAUSKAITĖ
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius
irena.smetoniene@vllkk.lt
brigitosd@gmail.com